

HONNAN JÖVÜNK, HOVÁ TARTUNK?

WHERE ARE WE COMING FROM, WHERE ARE WE HEADING FOR?

KDZ 492

KÉZIRAT LEZÁRÁSA: 2015. JANUÁR 5.

TARTALOMJEGYZÉK

1.	BEVEZETÉS	3
2.	GYERMEKVÉDELEM TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE	4
2.1.	A magyar gyermekvédelem 1945-ig	4
2.2.	A magyar gyermekvédelem 1945 és 1990 között	6
2.3.	A magyar gyermekvédelem 1990 után	9
2.4.	Gyermekotthon	15
3.	KUTATÁS	16
3.1.	Módszertan	17
3.2.	A nevelőkkel és az iskolával való kapcsolat	18
3.3.	Értékrend	21
3.4.	Áldozattá válás	25
3.5.	Bűnözés	27
3.6.	Alkohol- és drogfogyasztás	31
4.	BEFEJEZÉS	36
5.	IRODALOMJEGYZÉK	38
6.	MELLÉKLET	41

1. BEVEZETÉS

„A társadalom szociális érzékenységének, a demokrácia fejlettségének fokmérője az, hogy hogyan bánt a gyermekekkel.” (Pehr, 2010). A velük, és a gyermekvédelemmel kapcsolatos nézetek rengeteget változtak a történelem folyamán. A magyar gyermekvédelem kezdete az 1900-as évek elejére tehető és azóta törvényi szinten is megannyi módosításon esett át. Ezt a folyamatot fogom bemutatni a dolgozatom első részében, majd a rendszerben élők és dolgozók vizsgálatával folytatom.

A témaválasztásom oka, hogy a gyermekvédelembe helyezett kiskorúak száma 2011-ben érte el a legmagasabb értéket, szám szerint 29 451 fő¹, mely az elmúlt évek folyamán csökkent, ennek ellenére még mindig magas azoknak a gyermekeknek a száma, akiket az állam segítségével látnak el. A szegénységben vagy társadalmi kirekesztettségben élők aránya szintén nőtt, 2012-ben a lakosság 32,4%-a tartozott ide, ugyanebben az évben a kiskorúakat érintő szegénység 40,9% volt.² A gyermekvédelmi törvény alapján ez veszélyeztetettségnek minősül, így a növekvő szegénységgel együtt az állami gondozásba vételek száma is hasonló tendenciát fog követni. Ezért is szükséges, hogy nagyobb figyelmet szenteljenek a gyermekvédelemre és magára az egész rendszerre.

Másik fontos aspektusa a témakörnek az év elején bevezetett új gyermekvédelmi törvény, mely az állami gondozás helyett a nevelőszülői hálózat kialakítását preferálja. Az összes gyermeknek nem lehetséges ilyen körülményeket biztosítani, így a gyermekotthonok és a különböző szakellátást biztosító intézményekre ugyanúgy igény lesz.

Véleményem szerint ez egy olyan témakör, melynek a körüljárására egy egyszerű kérdőíves vizsgálat nem elegendő, ezért is jelentkeztem egy budapesti gyermekotthonba elsőként, mint szakmai gyakorlaton lévő egyetemi hallgató, később, mint önkéntes, hogy megismerjem a rendszer működését, előnyeit, hátrányait, az ott dolgozókat és legfőképp az ott élő kis- és fiatalkorúakat. A fél éves ott tartozódásom alatt számos élménnyel, tapasztalattal és információval gazdagodtam, amelynek egy részét meg is fogom osztani a dolgozat további részében.

¹ KSH

² NTFS Monitoring adatbázis 2014. Az adatok elsődleges forrása a KSH HKÉF.

2. GYERMEKVÉDELEM TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE

2.1. A MAGYAR GYERMEKVÉDELEM 1945-IG

Sartorius Szabó János protestáns prédikátor nevéhez kapcsolható az első elismert magyarországi árvaház alapítása az 1700-as évek közepén. Az intézmények az alapítványokon keresztül befolyt adományokból tartották fenn magukat. Mária Terézia uralkodása idején külön figyelmet szentelt a későbbiekben létesülő árvaházakra mégpedig úgy, hogy előírta milyen nevelési programot kell követniük. Az ezt követő időszakban fellendülés figyelhető meg, ezt a „árvaházalapítások korának is nevezhetjük” (Domszky, 1994. 271. o.). Ebben a korban megközelítőleg 105 intézmény biztosított szállást és megélhetést a gyermekeknek. A kiegyezés után az árvaházak két típusát különböztethetjük meg, az egyik a Pestalozzi módszert alkalmazók, melynek középpontjában a gyermek lelki egészsége és a család állt. A másik pedig a munka körül összpontosult, ide tartoztak a lelenházak és a menhelyek (Veczkó, 1990).

A második ipari forradalom hatására a gyermekvédelemnek új kihívásokkal kellett szembenéznie. A gyáripar terjedésével a szülők munkakörülményei nem egy helyen életveszélyesnek bizonyultak, vagy egyre több gyermek volt kénytelen munkába állni. Az 1800-as években 489.000 ezer gyermeket foglalkoztattak (Domszky, 1994).

Az 1898-as XXI. törvény elfogadásától számítható az állami gyermekvédelem kezdete, mely kimondja, hogy az államnak kell gondoskodnia az árván maradt gyermekekről. Az államkincstár fedezte hét éves korukig a felmerülő költségeket. Fordulópontot jelentett az 1901. évi Gyermekvédelmi törvény megalkotása, mely Széll Kálmán nevéhez köthető. Innentől az államnak saját magának kell szociális felelősséget vállalnia és ezt a feladatot nem háríthatja át a jótékonyági szervezetekre. A VIII. tc. előírta a gyermekmenhelyek létrehozását minden elhagyatottnak minősített hét éven aluli gyermek részére. Hatóságilag elhagyatottnak minősítettek azokat a gyerekeket, akik a következő kategóriába tartoztak:

- lelenc (azaz talált, vagy ismeretlenek a szülei)
- vagyontalan árva (árvaházban nem helyezhető el)
- akit szülei nem gondoizhatnak (börtönben, kórházban, tébolydában vannak)
- akit a nagyszülei nem tudnak ellátni

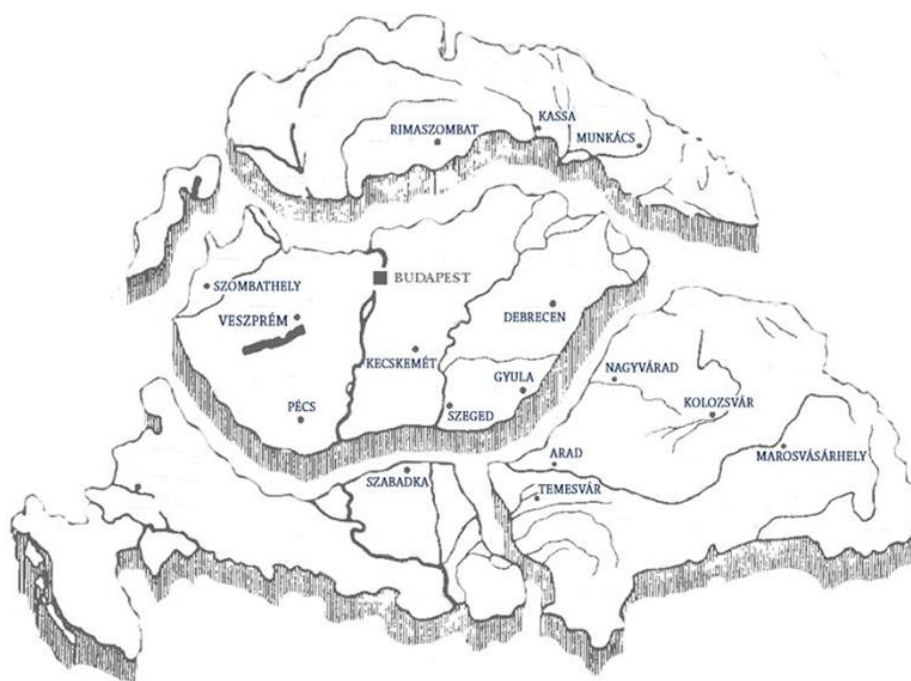
(Rákó, 2010).

A XXI. tc. a 7 éves korhatárt felemelte, így állami gondozásban részesültek azon elhagyatott gyermekek, akik még nem töltötték be 15. életévüket. A gyermekmenhelyek fenntartásához az állam hozzájárult, de ezen intézményeknek a létrehozását, felépítését jórészt

különböző egyesületek és alapítványok finanszírozták. Ezen intézmények csak átmenetileg nyújtottak szállást és ellátást, mivel az ekkori gyermekvédelem azt az elvet hangsúlyozta, hogy a legmegfelelőbb, ha a gyermek nevelőszülőkhöz kerül és családban nevelkedik fel.

A törvény hatására az országban az 1900-as évek elején 17 gyermekmenhely létesült, az intézmények élén gyermekgyógyász főorvos állt, és ezen menhelyek tartották fent a nevelőszülői hálózatot is. A menhelyek feladatai közé tartoztak az ápolás, orvosi felügyelet, nevelés és iskoláztatás biztosítása többek között (Dickmann, 2005).

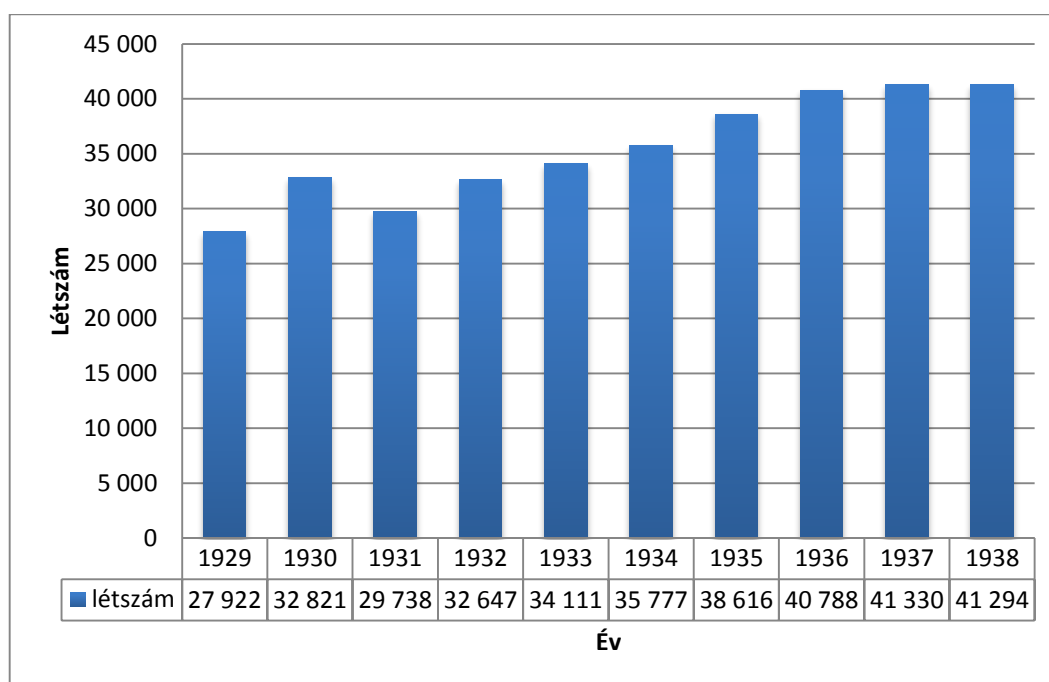
1. *Ábra Magyarországi gyermekotthonok az 1900-as évek elején*

Az I. világháború és Trianon után mindössze 8 intézmény maradt a magyar állam kezében (Rákó, 2010). A háború után a munkanélküliség még nagyobb mértéket öltött, azon szülők, akik nem tudták biztosítani gyermeküknek a megélhetéshez szükséges javakat, állami gondozásba adhatták gyermeküket, később az állam őket hozzátartozóiknál helyezték el. Tovább nehezítette a gyermekvédelem helyzetét a hadiárvaik hatalmas száma, akiket a gyermekmenhelyek a rendelkezésre álló korlátozott férőhelyszám miatt nem voltak képesek befogadni.

A Tanácsköztársaság gyermekvédelmi programja elsősorban a prevenciót emelte ki, és a munkás életre való nevelést hangsúlyozta.

1. diagram Gyermekmenhelyek létszáma 1929-1939

(Mozolovszky, 1932-1939)

Az 1. diagram jól mutatja, hogy 1931-től kezdve a segítségre szoruló gyermekek száma folyamatosan növekedett, mindeközben az intézmények száma stagnált. Az időszak alatt a gyermekvédelmi intézményeknek szembesülniük kellett a nagy mértéket öltő pénztelenséggel, így némelyik kénytelen volt bezárni kapuit. Az államnak változtatnia kellett eddigi stratégiáján, így alakult ki egy kettős rendszer, mely alapján az anyagi terheinek nagyobb részét áthárította bizonyos társadalmi és egyházi szervezetekre.

Számos alapítvány, segélyszervezet segítette az állam munkáját, ide tartozik az 1906-ban megalakult Országos Gyermekvédő liga és az 1915-ben létrejövő Stefánia Szövetség is, mely később Zöldkereszt Egyesületként működött tovább. A Nemzetközi Vöröskereszt az 1930-as évek végén 26 gyermekotthon létesített és több mint 1500 gyermeknek biztosított lakhatást (Domszky, 1994).

2.2. A MAGYAR GYERMEKVÉDELEM 1945 ÉS 1990 KÖZÖTT

A II. világháború után az egyik elsődleges és sürgető feladat a gyermekek biztonságának megteremtése volt, melyben nagy segítséget nyújtott a Nemzetközi Vöröskereszt. Az anyagi károk és a források hiányossága miatt új létesítmények nem épültek ebben az időszakban. A Magyar Kommunista Párt felszólítására alakult meg a Nemzeti Segély, mely hamar országos szintűre nőtte ki magát, összesen 10 intézmény tartozott hozzá ebben az időben (Rákó, 2010).

Később, 1946-ban bevezették a XXIX. sz. törvényt, amely megszünteti a törvényes és törvénytelen származás megkülönböztetését, ezzel biztosítva a családi jogállás egyenlőségét. 1948-ban a „demokrácia minden cselekedete szociálpolitika” volt (Rákó, 2010, 77. o.), így arra a megállapításra jutottak, hogy nincs szükség szociálpolitikára. Szükségessé vált az eddigi stratégia megváltoztatása, ennek következményeként az intézmények nagy részét államosították és továbbiakat hoztak létre, az egyházak fenntartásába tartozókat pedig felszámolták és helyüket a nevelőotthonok vették át. Az aktuális politika az addigi gyermekvédelmi elvet, miszerint a gyermeknek az a legjobb, ha a családban nevelkedik, elvetette és elkezdte felszámoltatni a kialakult nevelőszülői hálózatot és az állami gondozottakat nevelőintézetekben helyeztette el. Ennek következtében a gyermekotthonok létszáma rohamosan megnőtt.

A kor politikai ideológiája következtében minél több gyermekotthon illetve gyermekváros létrehozása volt a cél, mely kiválóan szolgálta a közösségi nevelés elvét. A gyermekváros olyan létesítmény, ahol több mint 300 gyermek ellátása lehetséges, a nevelői feladatok mellett helyett kapott a szórakozás, a sport és az oktatás is. Az első ilyen intézményt Ádám Zsigmond hozta létre Hajdúhadházon 1946-ban, majd 1957-ben létesült a Főti gyermekváros, ahol már volt lehetőség arra, hogy a testvérek együtt nevelkedjenek (Herczog, 1997).

1952. évi IV. a házasságról, a családról és a gyámságról tc. az állami gondozás időtartamát kiterjesztette a gyermek 18. éves életkoráig, továbbá minden olyan gyermekre vonatkozott, akiket szüleik elhanyagoltak, elhagytak, deviáns vagy antiszociális magatartásúak, és akik károsak a gyermekközösségre. Ennek következtében az otthonokba kerültek az árvák és elhagyatottak mellett azok a gyermekek, akik például bűnözői életformát követtek, ezzel megnehezítve a gyermekotthonok sikeres védelmi munkáját. A rendelkezések és intézkedések hatására az 1960-as évek végén olyan mértékű túltelítettség jellemezte az otthonokat, hogy csak a közvetlen életveszélyben lévő gyermekeket tudták befogadni (Hanák, 1978).

Az 1956-os történések után előrelépés történt a gyermekvédelemben és megalapították az Országos Gyermek- és Ifjúságvédelmi Tanácsot, melynek feladatai közé tartozott, hogy a társadalmi intézmények munkáját összekapcsolja az állami szervek munkásságával, továbbá gyermekvédelmi körzeteket jelölt ki, tanácsadókat alkalmazott, iskolai gyermekvédelmet kezdett el kiépíteni. Azonban az OGYIT sajnálatos módon rá 4 évre megszűnt és más intézmények vették át a feladatát. Ugyanezen évben a kormány kiadta a gyermekvédelem 20

éves tervezetét, melyben elrendelték a 900 férőhelyes bővítést, és a nevelőszülői hálózat teljes felszámolását (Rákó, 2010).

Korábban az elhelyezésnél nem voltak tekintettel a gyermek lelki és mentális egészségi állapotára és ugyanazon a helyen helyezték el őket. Ez az 1960-as években megváltozott és különféle nevelőotthoni formákat hoztak létre. Így például a bűnözői életformát folytató fiatalokat félig zárt, vagy teljesen zárt otthonokban helyezték el. Szintén változás történt az oktatás területén is, eddigiekben a neveltek a gyermekotthonhoz tartozó iskolába voltak kötelesek járni, majd az 1970-es évektől már külső körzeti iskolába (Rákó, 2010).

1959. november 20-án, New Yorkban elfogadták az ENSZ Gyermek Jogairól szóló nyilatkozatát, mely kijelenti a gyermekek jogát a névhez, az állampolgársághoz és az ingyenes alapfokú oktatáshoz. Innentől hivatalosan ez a nap a gyermekek világnapja. Azonban a törvénynek nincs kötelező ereje, melyet 1966-ban kiadott Egyezségokmány rögzített végül, mely kötelezi a társadalmat és az államot arra, hogy megvédje a gyermeket és ne lehessenek diszkrimináció áldozatai.

Így 1974-ben az 1952-ben kiadott törvény módosítását fogadta el a parlament, amikor módosította a házasságról, a családról és a gyámságról szóló törvényt. Ez a törvény tartalmazza, hogy „a szülők anyagi körülményei, lakásproblémák vagy a szülő betegsége miatt veszélyeztetett helyzetű gyerekek ne kerüljenek állami gondozásba, hanem az állami szociálpolitikai eszközökkel segítse a szűkülő családot” (Hanák, 1978, 34. o.). Ha ezen segítségek nem hozzák meg a kívánt megoldást, csak ebben az esetben kerülhet be a gyermek a gyermekotthonba, de a szülői felügyelet joga továbbra is fennmarad, így nem állami gondozott hanem állami beutalt státuszba kerül.

Országos kutatás indult el 1981-ben „Társadalmi beilleszkedési zavarok komplex vizsgálata” (TBZ) címen, mely támpontot adott a későbbi gyermekvédelmi intézkedésekhez. A kutatás eredményeként minél jobban törekedtek arra, hogy családi környezetet tudjanak biztosítani az állami gondozottaknak, és előrelépéseket tettek, hogy a nevelőszülői tevékenységet, mint munkát nagyobb társadalmi elismerés övezze. Megjelennek a nevelési tanácsadók mellett a családgondozók is és 1985-ben létesül az első családsegítő központ is (Csókay, 1994).

Gyermek- és Ifjúságvédelmi Felügyeleti és Továbbképzési Önálló Osztály 1982-ben alakult, melynek szaklapja a Gyermek- és Ifjúságvédelem közel 10 éven keresztül jelentette meg javaslatait és észrevételeit.

Az 1952-es törvény újabb módosításon ment keresztül 1986-ban, mely kimondja, hogy ha a kiskorút bármilyen szellemi, értelmi, testi vagy erkölcsi fejlődése nem biztosított, az állam a következő intézkedéseket teheti:

- a) „elrendeli a szükséges védő- és óvintézkedéseket
- b) szülő kérelmére vagy beleegyezésével a kiskorút intézetben helyezi el
- c) kiskorút intézeti nevelésbe veszi, ha testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődését környezete veszélyezteti
- d) azonnali intézkedéseket igénylő esetben a kiskorút – ideiglenes hatállyal – intézetbe utalja, illetőleg a gyermeket ideiglenesen különélő másik szülőnél vagy alkalmas más személynél helyezi el, és indokolt esetben pert indít a szülő ellen a szülői felügyelet megszüntetése, illetőleg a gyermek elhelyezése iránt
- e) a kiskorút állami nevelésbe veszi, feltéve, hogy a szülői felügyeletet a bíróság megszüntette, vagy a gyermeknek egyébként nincs szülői felügyeletet gyakorló szülője, illetőleg gyámja”³.

A szocializmus ideje alatt azok a kiskorúak, akik gyermekotthonba kerültek, hosszú időre az állam gondoskodása alá tartoztak, így megkapták a kötelező oktatást és nagykorúságuk betöltése után munkát és lakást biztosítottak nekik.

A gyermekvédelem 1901 és 1945 közötti időszaka összefoglalóan főként az egészségügyi állapot javításával és a bűnözői életmód háttérbe szorításával foglalkozott, míg kevesebb hangsúlyt fordítottak a fogyatékos és beteg gyermekek ápolására. 1945 után mindinkább az állam szerepe került a középpontba, Széll Kálmán munkásságát, jogszabályait hatályon kívül helyezték, helyette ugyan születtek új rendeletek, de a gyermekvédelem problémáit nem sikerült megoldani. Jó 15 év elteltével egyre több kritika érte a kialakult rendszert és lassan, de elindult az átalakulás.

2.3. A MAGYAR GYERMEKVÉDELEM 1990 UTÁN

A rendszerváltás többek között hatalmas gazdasági változást is eredményezett, mely kihatott a társadalom tagjaira is, némelyek életszínvonala jelentősen megemelkedett és akadtak olyanok is, akik még rosszabb körülmények közé szorultak. Az állami szektorban dolgozók a piacképesebb magánszektor felé mozdultak el. Növekedett az iskolai végzettség és az ez iránti igény is. A legnehezebb helyzetben az alacsony végzettséggel nem rendelkezők voltak, az irántuk való kereslet folyamatosan csökkent, és köztük a legmagasabb a regisztrált

³ CompLex Kiadó Kft. 1000 év törvényei internetes adatbázis

munkanélküliek száma. Megszűnt a teljes foglalkoztatottság, megjelent a munkanélküliség és annak állandósulása. A rendszerváltás előtti időszakban a munkanélküliek száma 62,4 ezer fő volt, ugyanez az érték 1991-ben már 253,4 ezer fő volt, és a rá következő évre közel a duplájára növekedett. Nőtt a legszegényebbek és a leggazdagabbak közötti jövedelmi különbség, ezt mutatja, hogy 1988-ban a legfelső decilisbe jutó egyének átlagjövedelme 5,8-szorosa volt a legalsó decilisbe tartozók átlagjövedelméhez képest, ami 1992-ben már 6,2-szeresére növekedett. Megjelent egy új szegénység, melyet a munkanélküli, családos munkás ember és a városi középkorú alkot. Továbbá a gyermekszegénység is emelkedni kezdett (Andorka, 2006). A jövedelmi szegénységben élő gyermekek aránya 2007 óta több mint 4%-al nőtt, 2013-ban ez az érték 23,2% volt⁴. Míg a TÁRKI adatai szerint 2012-ben közel 40%-os az őket érintő szegénység vagy társadalmi kirekesztettség aránya⁵. Így az állami gondoskodásra még nagyobb feladat hárul, amely két formában nyilvánult meg, egyrészt a kiskorú kiemelésével kapcsolatos intézkedésekben, másrészt pedig az óvó- védő intézkedéseket foglalta magába. Az előbbi csoportba tartoztak az állami nevelésbe vétel, intézeti elhelyezés, az utóbbiba a segélyezés és pártfogás.

Az ENSZ a Gyermekek Jogairól szóló Egyezményt 1989. november 20.-án fogadták el, amelyet Magyarország is aláírt, és ez a dokumentum a következőket tartalmazza:

„1. cikk: Az Egyezmény vonatkozásában gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri.

2. cikk: Az Egyezményben részes államok megteszik a megfelelő intézkedéseket arra, hogy a gyermeket hatékonyan megvédjék minden, bármely formában jelentkező megkülönböztetéstől és megtorlástól, amely szülei, törvényes képviselői, vagy családtagjai jogi helyzete, tevékenysége, véleménynyilvánítása vagy meggyőződése miatt érhetné őt.

3. cikk: Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy a gyermekkel foglalkozó és védelmét biztosító intézmények, hivatalok és létesítmények működése megfeleljen az illetékes hatóságok által megállapított szabályoknak, különösen a biztonság és az egészség területén, valamint ezek személyzeti létszámával és szakértelmével, továbbá a megfelelő ellenőrzés meglétével kapcsolatban.

9. cikk: Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy a gyermeket szüleitől, ezek akarata ellenére, ne válasszák el, kivéve, ha az illetékes hatóságok, bírói felülvizsgálat lehetőségének fenntartásával és az erre vonatkozó törvényeknek és eljárásoknak

⁴ Civil jelentés a gyerekesélyekről, 2012–2013 (szerk.: Ferge – Darvas)

⁵ NTFS Monitoring adatbázis 2014. Az adatok elsődleges forrása a KSH HKÉF.

megfelelően úgy döntenek, hogy ez az elválasztás a gyermek mindenképp felett álló érdekében szükséges. Ilyen értelmű döntés szükséges lehet bizonyos különleges esetekben, például akkor, ha a szülők durván kezelik vagy elhanyagolják gyermeküket, illetőleg ha különválva élnek és dönteni kell a gyermek elhelyezéséről.

20. cikk: Minden olyan gyermek, aki ideiglenesen vagy véglegesen meg van fosztva családi környezetétől, vagy aki saját érdekében nem hagyható meg e környezetben, jogosult az állam különleges védelmére és segítségére. „⁶

Az Egyezményben részes államok hazai jogszabályainak megfelelően intézkednek helyettesítő védelem iránt az ilyen gyermek számára.

Ez a helyettesítő védelem történhet családnál való elhelyezés, az iszlám jog káfolah-ja szerinti gondnokság, örökbefogadás, illetőleg szükség esetén megfelelő gyermekintézményekben való elhelyezés formájában. A megoldás kiválasztásánál kellően figyelembe kell venni a gyermekek nevelésében megkívánt folyamatosság szükségességét, valamint nemzetiségi, vallási, kulturális és nyelvi származását”.

Ezen egyezmény szolgált alapul a magyar Gyermekvédelmi törvény megszületéséhez, melyet 1997. április 22.-én fogadtak el, és jelentős változásokat eredményezett. Hatására a magyar gyermekvédelem független és önálló rendszerré vált (Szikulai, 2004). Innentől kezdve a következő pilléreken nyugszik:

1. Alapellátások, amelyek azt a célt szolgálják, hogy a gyermek erkölcsi, szellemi, testi és érzelmi fejlődése biztosítva legyen. Elsődleges célja a prevenció, a veszélyeztetettség elkerülése.
2. A szakellátások feladata a családból kikerült gyermekeknek a gondozása.
3. Hatósági intézkedéseket (gyermekvédelmi gondoskodás) von maga után, ha a szülő nem járul hozzá, illetve akadályozza, hogy a gyermek bármilyen alapellátást, vagy gyermekjóléti szolgáltatást igénybe vegyen.
4. A bűnelkövető fiatalok „ügyei”: ide tartoznak a javítóintézeti nevelésben részesültek és a pártfogó felügyelet alatt állók. (1. melléklet Gyermekvédelmi ellátások rendszere)

A törvény meghatározza azokat a veszélyeztetettségi faktorokat is, melyek különböző intézményi intézkedéseket vonnak maguk után. Azonban ahhoz, hogy a rendszer megfelelően működjön, szükség volt egy szakmai gárda kialakítására. Minden településnek kötelező fenntartani egy Gyermekjóléti Szolgálatot, ami mindenképp a gyermek érdekeit veszi

⁶ ENSZ Gyermek Jogairól szóló egyezmény

figyelembe, és ennek érdekében működtetnek egy jelzőrendszert. Probléma esetén ezen intézmények jelzést küldenek a Gyermekjóléti Szolgálatnak, és elrendelhetik a hatósági intézkedéseket a helyzet súlyosságától függően. A jelzőrendszer tagjai:

1. egészségügyi szolgáltatást nyújtók (a védőnői szolgálat, a házi orvos, a házi gyermekorvos),
2. személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatók (a családsegítő szolgálat, átmeneti otthonok),
3. kisgyermek napközbeni ellátását biztosítók (bölcsődék, családi napközik),
4. oktatási intézmények (óvodák, iskolák, a nevelési tanácsadók),
5. rendőrség,
6. ügyészség,
7. bíróság,
8. menekülteket befogadó állomások, menekültek átmeneti szállásai,
9. társadalmi szervezetek, egyházak, alapítványok,
10. munkaügyi hatóság.

Az intézményi nevelés területén is változásokat hozott a törvény. Újra az az elv érvényesült, hogy a gyermeknek a legjobb a családban történő nevelés. Így előbb a családot próbálják meg segíteni, utána megfontolásra kerül a nevelőszülőnél történő elhelyezés és örökbefogadás, ha ezen megoldások nem váltak be, akkor végső esetben a gyereket gyermekotthonban vagy nevelőotthonban helyezik el. Ebben az esetben az ellátást biztosító intézménynek folyamatos kapcsolatban kell lennie a szülőkkel, és segíteniük kell, hogy minden feltétel adott legyen ahhoz, hogy a gyerek visszakerüljön a családba.

Az alapítványok, egyesületek és a különböző civil szervezetek újra bekapcsolódtak a gyermekvédelembe (Rákó, 2010).

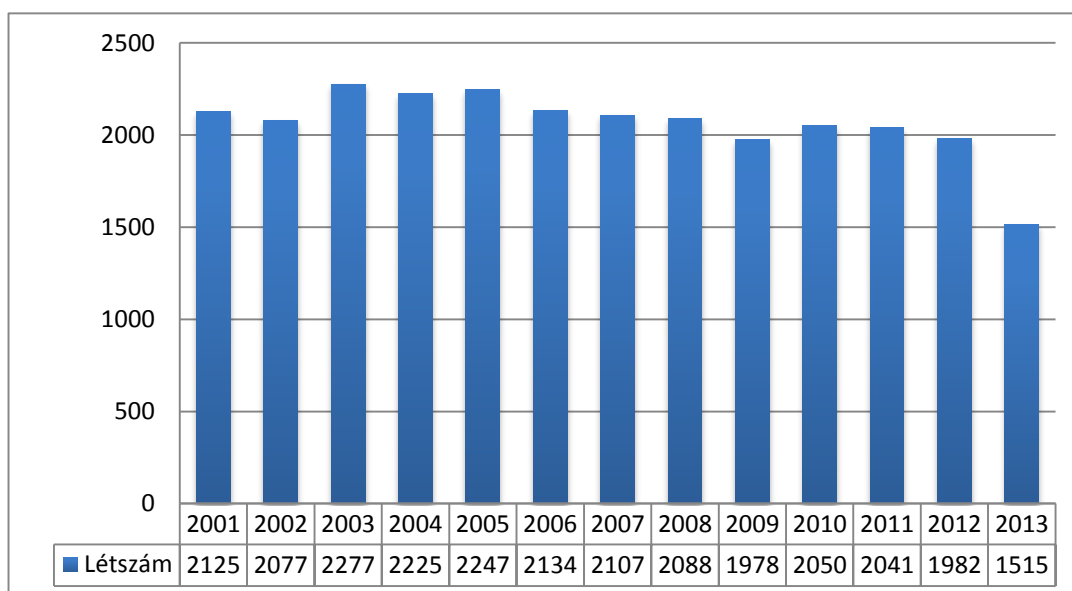
Az 1997-es törvény szolgál alapul a mai gyermekvédelemben, melynek hatására átalakult a rendszer és mindjobban a gyermekek igényeit és szükségleteit veszik figyelembe. A családi nevelés és környezet megteremtése prioritást élvez, és a legfőbb feladat a gyermek erkölcsi, testi, szellemi és értelmi fejlődésének biztosítása.

1. táblázat A Magyar Statisztikai zsebkönyv adatai a gyámság alatt álló és veszélyeztetett kiskorúak számáról:

	2000	2003	2004	2005
Nyilvántartott veszélyeztetett kiskorúak száma	264 981	232 381	225 365	223 594
Gyámság alatt álló kiskorúak száma	28 893	30 217	30 481	30 269
Környezeti ok miatt	43 612	50 219	49 365	50 229
Magatartási ok miatt	25 908	29 475	31 120	38 014
Anyagi ok miatt	185 868	144 700	135 897	126 291
Egészségi ok miatt	9 593	7 987	8 983	9 060

A gyermekvédelmi törvény alapján a kiskorút anyagi okok miatt nem emelhetik ki a családból, de az adatokból is látható, hogy mégis ez az egyik legfőbb ok az állami gondozásba vételnél közvetlenül vagy közvetetten, mivel az anyagi problémák gyakran egészségi és környezeti okokat eredményezhetnek. Ugyanezt támasztja alá, hogy az állami gondozásban lévő fiatalok 37%-a az ország két leghátrányosabb régiójából kerül ki, és az otthoni férőhelyek kihasználtságának aránya itt a legmagasabb. (Rákó,é.n.)

2. diagram Fővárosi fenntartású gyermekotthonok létszáma

A gyermekotthonok történeti és jogszabályi áttekintése után a budapesti gyermekotthonok létszámáról és körülményeiről szükséges szót ejteni. A KSH online is elérhető adatbázisa alapján, a főváros körzeteit vizsgálva, a gyermekvédelmi szakellátásban

részesülők a következőképpen oszlanak meg az 1997.-es törvény bevezetése óta: A 2. diagram alapján látható, hogy a 2001-től a fővárosi fenntartású gyermekotthonokban nem tapasztalható nagy létszámváltozás, azonban a 2012-es és 2013-as adatok között egy jelentős csökkenés figyelhető meg. Oka, hogy még nagyobb hangsúlyt kap a családban történő nevelés. Ez törvényi szinten 2013-ban jelent meg, mikor is új Polgári Törvénykönyv került bevezetésre. A törvény előírja, hogy a 12. életévét be nem töltött gyermeket nem állami intézetben, hanem befogadó szülőnél kell elhelyezni, kivéve, ha tartósan beteg, vagy súlyosan fogyatékos. A befogadó szülő foglalkoztatási jogviszony keretében látja el a nevelőszülői feladatait.

A gyermekvédelemmel kapcsolatos törvényeket többször is módosították, de az elsődleges cél, hogy a gyermek családban nevelkedjen alapelve nem változott, továbbá hatósági eljárást csak abban az esetben alkalmazzanak, ha elkerülhetetlennek ítélik meg.

2.4. GYERMEKOTTHON

A hivatalos megfogalmazás szerint a „gyermekotthon megszakítás nélküli munkarend szerint működő bentlakásos – legalább 12, de legfeljebb 40 önálló lakóegységben elhelyezett gyermeket befogadó – gyermekintézmény”⁷. Az intézmény köteles együttműködni a területi gyermekvédelmi szakszolgálattal és a gyermekjóléti szolgálattal azon célból, hogy a vérszerinti családjába történő visszahelyezést elősegítse, vagy ha ez nem megoldható, akkor örökbefogadó szülőnél történő elhelyezést támogassa.

A Gyvt. 57 §. kimondja, hogy a gyermekotthon befogadja:

- az utógondozói ellátásban részesülő fiatal felnőtt gyermekét,
- az ellátást igénylő gyermeket legfeljebb három napra, és a gyermek helyzetének rendezése érdekében kezdeményezi a szükséges intézkedéseket,
- tartós betegsége, illetve fogyatékosság miatt ellátást igénylő egy életévét be nem töltött gyermeket,
- az otthont nyújtó ellátás keretében – ideiglenes jelleggel – azon átmeneti vagy tartós nevelésbe vett gyermeket, akit a gondozás helyéről önkényesen eltávozott és kezdeményezi a szükséges intézkedéseket.

Továbbá tájékoztatja a gyámhivatalt, a gyermekjóléti szolgálatot és a területi gyermekvédelmi szolgálatot a gyermek felvételéről.

Egy gyermekotthon 12-48 gyermek befogadására alkalmas. Az elmúlt években a férőhelyek száma csökkent, mely annak tudható be, hogy több lakásotthont hoznak létre, ahol legfeljebb 12 gyermek ellátására van lehetőség. A gyermekvédelem elve, a családban való nevelkedés, ha ez nem lehetséges, a családi légkörben történő ellátás jobban megvalósul egy kisebb létesítményben, illetve erősebb kötődés alakul ki a nevelőkkel és a környezettel.

⁷ www.kormanyhivatal.hu/download/7/74/20000/USZ_Gyermekeotthon_mu_kodesi_engedelyezese.doc+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu

3. KUTATÁS

A kutatásom a gyermekotthonokban tartós vagy ideiglenes ellátásban részesülő 12-18 év közötti fiatalokat vizsgálja. Alapul és segítségül szolgált a 2012-es nemzetközi Youprev kutatás (Youth deviance and youth violence), ennek bizonyos eredményeit szeretném összevetni az általam lekérdezett kérdőívekkel. A Youprev az „Európai Bizottság Daphne III programjának támogatásával” valósult meg hat egyetem és kutatóintézet együttműködésével. Témája a fiatalok bűnelkövetési és szerfogyasztási magatartása és prevenciója. A kutatás több részből állt:

- Felmérés a fiatalok alkohol-, drogfogyasztásáról és bűnelkövetői magatartásáról
- A fiatakorúak bűnelkövetésének várható alakulása 2025-ig
- Iskolai kérdőíves és szakértői interjúk vizsgálat.

(Albert- Tóth, 2013)

Az adatgyűjtési időszakot megelőzően Budapest egyik legnagyobb gyermekotthonával felvettem a kapcsolatot, hogy megismerjem az intézmény működését. Így közel fél évet töltöttem el a fiatalok és az ott dolgozók társaságában először, mint szakmai gyakorlaton lévő egyetemi hallgató, később, mint önkéntes. Hosszú időn keresztül volt lehetőségem megismerni a fiatalokat és szokásaikat, az ott dolgozókat és magát a rendszert. Az ott tartózkodásom alatt folyamatosan dokumentáltam a tapasztalataimat, terepkutatási naplót készítettem, továbbá a nevelőkkel rendszeresen beszélgettem, interjúkat készítettem. Az ismereteim alapján átalakítottam a YouPrev kérdőívét, olyan mértékben, hogy a lekérdezett adatok összehasonlíthatóak maradjanak. A kutatásom alanyait, a gyermekotthonban élőket személyesen kérdeztem le, így volt lehetőségem a véleményüket megtudni olyan kérdésekben is, amelyekre nem tért ki a kérdőív. A terepkutatás alatt szerzett tapasztalataimat fogom felhasználni a számszerű adatok megértésére és magyarázatára.

A témaválasztásom oka részben a kijelölt új irányvonal a gyermekvédelemben, azaz a gyermekek nevelőszülőknél és nem az állami intézményekben való elhelyezése, másrésről a közelmúltban megjelent gyermekotthonokkal kapcsolatos hírek jelentős száma. A megjelent cikkek nagy részében az itt élő fiatalok problémáit hangsúlyozták ki, és utána szerettem volna járni, hogy ekkora különbség található azon fiatalok életfelfogása és viselkedése között, akik állami gondozásban nevelkednek, és akik a családjukban.

3.1. MÓDSZERTAN

A YouPrev kutatás alap hipotézise az volt, hogy „a nagyvárosi és a vidéki környezet eltérő veszélyeztetettséget jelent a fiatalok számára”. Az iskolai kutatás céljai a következők voltak:

- A 14-17 éves korosztály alkohol- és illegális szerfogyasztásának megismerése
- Az áldozattá válásuk gyakoriságának vizsgálata
- A fiatakorúak bűnelkövetési szokásainak megismerése

Az adatok összehasonlíthatóak az ESPAD és ISDR korábbi vizsgálatainak eredményeivel. A kutatás Budapesten és Veszprém megyében zajlott le. Többszörösen rétegzett mintavétellel kerültek kiválasztásra a megkérdezett 8-9-10. osztályba járó fiatalok, továbbá az iskola kiválasztás véletlenszerűen történt. Fontos kritérium volt, hogy a megkérdezettek átlagéletkora 15-16 év között legyen, így a mintában a nyolcadikosok aránya 25%, kilencedikeseké 32%, a tizedikeseké pedig 34%. (Albert- Tóth, 2013). Az így létrejött adatbázis budapesti adatait fogom felhasználni a következőkben, és erre mint normál populációra hivatkozom.

A gyermekotthonok kiválasztásánál az elsődleges szűrőm, hogy az adott intézmény a főváros fennhatósága alá tartozzon, így 30 intézmény került a listára. Mivel ekkora számú hely meglátogatása és vizsgálata egy személy által nehézkesnek tűnt, így tovább szűkítettem. Elsőként, hogy Budapest határán belül helyezkedjen el, így az összes budapesti gyermekotthonnal felvettem a kapcsolatot, hogy megtalálható-e a 12-18 éves korosztály náluk, továbbá engedélyezik-e, hogy személyesen lekérdezzem a kérdőívet. Végül 9 intézmény hozzájárulását kaptam meg. Egy- egy létesítményben átlagosan 13 ebben a korban lévő fiatal található, tisztában voltam vele, hogy egyikben sem lesz lehetőségem ekkora számú kérdőívet lekérdezni, mind a válaszadói hajlandóságot, mind a szökéseket és egyéb okokat is figyelembe véve. A saját adataim végül 45 megkérdezett válaszaiból tevődnek össze, ami azt jelenti, hogy egy gyermekotthonban átlagosan 5 fiatalt kérdeztem le.

A gyermekotthoni mintám nemek szerinti megoszlást tekintve 46,7 %-a fiú és 53,3%-a lány volt. Korosztály szerint a lekérdezettek 48,9 %-a 15 éves vagy annál fiatalabb és 51,1%-a 16 és 18 év közötti volt. Az alap mintánál ugyanezek a következőképpen alakultak: az elsőnél 46,6% és 53,4%. A nemek szerint 57,5% a fiúk aránya és 42,5% a lányoké. Az iskola típusát figyelembe véve a megkérdezett fiatalok jelentős hányada valamilyen szakiskolában, illetve gyengébb gimnáziumban tanul.

3.2. A NEVELŐKKEL ÉS AZ ISKOLÁVAL VALÓ KAPCSOLAT

A kérdőív első része arra tért ki, hogy a gyermekek milyen kapcsolatban állnak a nevelőjükkel, mennyire vonják be őket az életükbe őket. Ebben a témában 15 kérdést tettem fel, melyet három csoportra bontottam.

Az első kérdésem az volt, hogy véleményük szerint milyen kapcsolatban állnak a nevelőjükkel, miszerint 57,8% szerint nagyon jó, 24,4% szerint jó, 4,4% szerint közepes, 4,4% szerint rossz és 8,9% szerint nagyon rossz a kapcsolat.

Az első kérdéscsoport arra kérdezz rá, hogy mennyire osztják meg a nevelőikkel, hogy hol, kikkel és mit csinálnak. A következő értékeket kaptam: A megkérdezettek 35,6%-a válaszolta azt, hogy ezt szinte mindig és 42,2 %-a, hogy gyakran tudja a nevelő, 13,3%-a, hogy ritkán és mindössze 8,9% válaszolta azt, hogy soha nem tudja a nevelője, hogy merre jár és kikkel.

Utána arra kerestem a választ, hogy a gyermekek elmondják-e a nevelőiknek, hogy az iskola idő után mivel és hol töltik a szabadidejüket, mik a szabadidős tevékenységeik, mire költik a zsebpénzüket és kik a barátaik. Itt is hasonló értékeket kaptam, miszerint a megkérdezettek 57,8%-a szinte mindig, 20%-a gyakran, 15,6% néha kérdés nélkül megosztja a nevelőjükkel ezt az információt. A másik oldalról a ritkán és soha válaszok összesen 6,6%.-ot tesznek ki.

Az utolsó csoportban a nevelők munkájára kérdeztem rá, hogy mennyire érdeklődnek a mindennapjaik iránt, késés esetén rögtön felveszik-e vele a kapcsolatot, mennyire ellenőrzik iskolai feladataikat és tevékenységeit. Itt a következő eredményeket kaptam: szinte mindig, gyakran és néha válaszok 33,3%, 42,2% és 22,3% volt, míg a szinte soha és gyakran válaszok 2,2%-ot tettek ki.

Összességében elmondható, hogy a nevelőkkel való kapcsolat igen pozitív értékeket mutat. Azokban az esetekben, ahol negatív értékeket kaptam, magyarázó tényező lehet, hogy a gyermek nem rég került be az otthonban és még lázad a kialakult helyzettel szemben, továbbá az sem kizárt, hogy a nevelővel személyes konfliktusa van, vagy olyan sérelem érte a helyen, melyet nem tudott még feldolgozni. Egy ilyen esetről szereztem tudomást, miszerint pár évvel ezelőtt egy gyermek életét vesztette az otthonban, ahol több testvérével együtt élt, az eset után nem helyezték át őket egy másik intézményben. A gyermekek egy része úgy gondolja, hogy nevelői mulasztás történt. Így a gyermekek igen negatív véleménnyel vannak az otthonnal és a nevelőkkel kapcsolatban. Néhányan a pszichológus szakember munkáját is

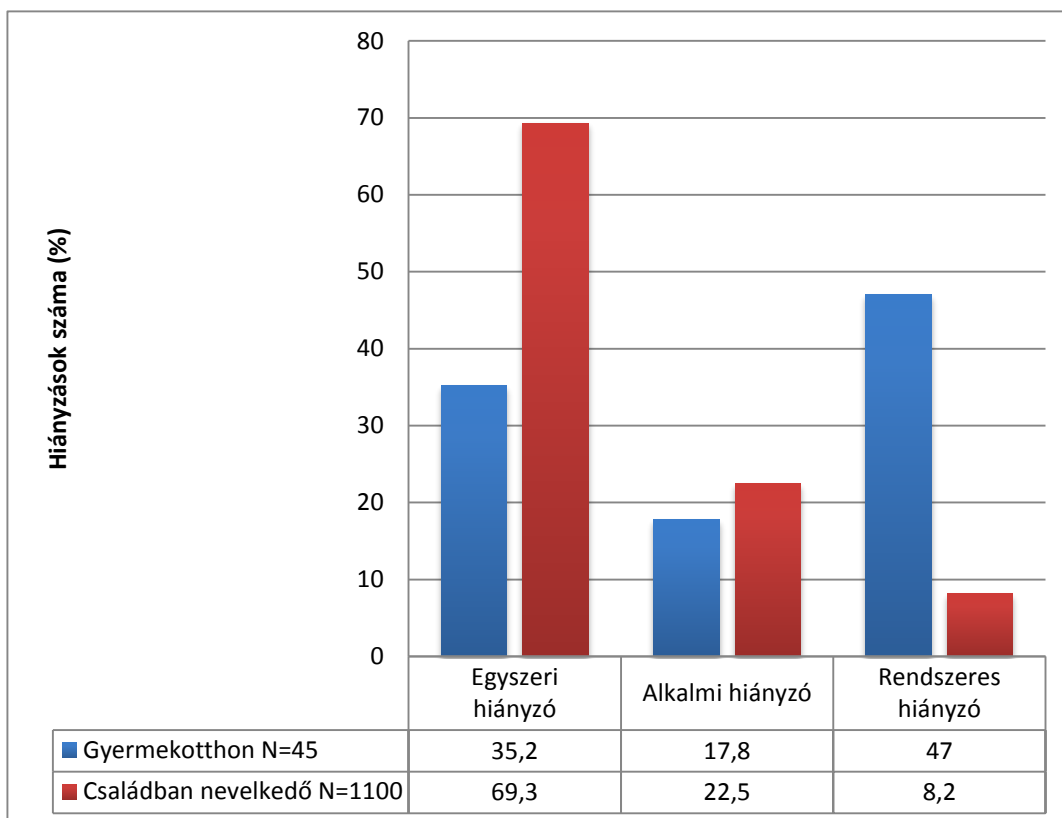
megkérdőjelezték az esettel kapcsolatban, hogy nem szentelt elég figyelmet a gyermekre. Ki kell hangsúlyozni, hogy ez egy kirívó eset, és magyarázat.

Az intézménybe kerülés minden fiataalt kiszakít az addig megszokott környezetéből, mindennapjai megváltoznak, és nem csak a család tekintetében. Új lakóhely sokszor iskolaváltást von maga után. A legtöbb esetben nehezen tudják feldolgozni, hogy egy új helyre, társaságba kell beilleszkedniük és az addigi barátaiktól elszakadniuk. A hirtelen változáshoz nem egyszerű alkalmazkodni, ezért is érthető, hogy sokszor nincsenek pozitív véleménnyel az új iskoláról. Továbbá nem szokatlan, hogy a gyermekotthon több gyermeket is ugyanabba az iskolába írat be. A megkérdezettek véleménye erről igen eltérő, akad olyan, aki zavarónak tartja, hogy akivel együtt lakik, ugyanabba az osztályba is jár, és van olyan is, akit ez egyáltalán nem, épp ellenkezőleg. Az volt a feltevésem, hogy az állami gondozottak sokkal kevésbé szeretik, vagy vannak megelégedve az iskolájukkal és gyakori náluk az iskolakerülés. Megkérdeztem őket, hogy mennyire szeretik az új iskolájukat, tanárjaikat, és környezetüket. A fiatalok 30%-a nagyon elégedett mindezzel, 63,3% közepesen elégedett és 6,6% egyáltalán nem volt megelégedve az iskolájával.

A következő részben arra keresem a választ, hogy a gyermekotthonban élő fiatalok hajlamosabbak-e az iskolakerülésre, mint a családban nevelkedő fiatalok. A fiatalok 64,4%-a mondta azt, hogy soha nem hiányzott igazolatlanul egy napot sem, míg 35,6% igen. Az iskolakerülések száma alapján 3 csoportra bontottam a fiatalokat. Az első csoportba azok tartoztak, akik 1-3 alkalommal hiányoztak egy teljes napot az iskolából, ők az iskolakerülők 35,2%-át teszik ki, a második csoportba, akik 3-6 alkalommal hiányoztak, az ő értékük 17,8%, és a harmadik, akik nem hajlandóak iskolába járni, csak heti egy- két alkalommal, ők az összes iskolakerülő 47%-át teszi ki. Ugyanezen értékek a családban élő fiataloknál a következők: 81,4%-a válaszolta azt, hogy még nem hiányzott egy teljes napot igazolatlanul az iskolából, míg 18,4% már igen.

Az alkalmi iskolakerülők száma itt 69,3%, a többszörös hiányzóké 22,5% és a rendszeresen hiányzóké pedig 8,2%. Nemek szerint nem található lényeges különbség, ugyanúgy jellemző az iskolakerülés mind a lányokra és mind a fiúkra is.

3. diagram Az elmúlt 12 hónap egész napos hiányzásai

Megállapítható, hogy az iskolakerülések száma jóval magasabb a gyermekotthonokban élők esetében. Az otthonban élő fiataloknál magas arányban találhatóak olyanok, akik idő előtt abbahagyják iskolájukat és nem szereznek megfelelő végzettséget, ezzel is rontva későbbi munkavállalói esélyeiket. Ezt támasztja alá, hogy 2011-ben a szakellátásból kikerülők több mint 40%-ának alapkülső végzettsége volt. Másik nyugtalanító adat, hogy az általános iskolába járó túlkorosok aránya a gyermekotthonban 52% volt. (Kovács, 2013). A tanulmányaik folytatását nézve a gyermekotthonban élők 5%-a tanult tovább, míg a nevelőszülőknél elhelyezett fiataloknál ez a szám 15%. Ugyanez az arány a szakközépiskolák tekintetében 10% és 23% volt 2011-ben. Az utógondozói ellátásból kikerülő fiatalok kevesebb, mint 3%-a szerez diplomát. Megállapítható, hogy a szakellátásba került fiatalok jövőjét nagyban befolyásolja, hogy gyermekotthonba vagy pedig nevelőszülőhöz kerül gondozásba. Az állami gondozásban élők, akik a továbbtanulást választják rendszerint valamilyen szakiskolába, szakközépiskolába jelentkeznek, a céljuk valamilyen szakma megszerzése. Míg az összes továbbtanulni szándékozó fiatal nézve a legtöbben szakközépiskolába és gimnáziumba jelentkeznek. Az iskolatípusok alapján a szakiskoláknál a legmagasabb a lemorzsolódási arány, 30% feletti. Továbbá a fiatalok között nagy számban

találhatók speciális és különleges szükségleteket igénylők, akiknek az aránya a szakiskolában a legmagasabb. (Herczog, 2013)

A 2012-ben bevezetett rendelet, ami a tankötelezettséget leszállította 18-ról 16 évre, a megfelelő iskolai végzettség elérését nem könnyítette meg. Az intézkedések hatására az utógondozói ellátásban részesülő azon fiatalok száma, akiknek tanulmányaik folytatása miatt biztosítottak ellátást, csökkeni fog, és ezáltal még nehezebb helyzetbe kerülnek (Herczog, 2013). Másik probléma, hogy az iskola nem a nevelésre helyez elég hangsúlyt, csak az oktatásra.

Ezeknek az adatoknak az alakulásához hozzájárult, hogy nem egy fiatal lány 16-17 éves kora körül teherbe esik, és a gyermekvállalás miatt kénytelen abbahagynia tanulmányait. Utána a legtöbb esetben a TEGYESZ anyaatthonába kerülnek ezek a lányok. A kérdés az, hogy mivel szintén nem rendelkeznek megfelelő végzettséggel, hogy munkát vállalhassanak, mi fog történni. Nagy a valószínűsége, hogy idővel a Gyermekjóléti Szolgálat állami gondozásba veszi a gyermeket, aki ugyanolyan helyzetbe kerül, mint régebben az édesanyja, és a kialakult szituáció újra megismétlődhet. Véleményem szerint sokkal nagyobb hangsúlyt kellene fektetniük mind a gyermekotthon és mind az iskola dolgozóinak a probléma megoldására, és a megfelelő ellátást biztosítani.

3.3. ÉRTÉKREND

Mi is az érték? Különböző tudományágak különböző értékfogalmakkal dolgoznak. Andorka Rudolf a következőképp határozza meg az érték fogalmát: „Kulturális alapelvek, amelyek kifejezik, hogy az adott társadalomban mit tartanak fontosnak és kívánatosnak, jónak vagy rossznak.” (Andorka, 2006, 754.o.) Hankiss Elemér megkülönbözteti a szubjektív és az objektív értékeket. Az előbbiek azok, amelyeknek a léte a rendszer – lehet például egyén, csoport - számára önmaga miatt szükséges, míg az utóbbiak azért elengedhetetlenek, mert ezek segítik elő a létezését, a fejlődését. Az értékrend kutatásnál megjelenhet az a probléma, amikor jelentős különbség található a vallott érték és a cselekvés, tett között. Ezek alapján megkülönböztethető a mimikri, kamuflázs és a hipokrizis állapota. A mimikri akkor jelenik meg, amikor az egyén nincs tisztában a saját értékeivel. A kamuflázs, amikor rejtegeti, nem hajlandó bevallani, melyek a követett értékeik. Az utolsó, a hipokrizis azt jelenti, hogy az egyén szeretne pozitívabb képet festeni magáról és ezért más értékeket mutat, mint amit követ (Hankiss, 1977).

Elsőként arról kérdeztem meg a válaszadóimat, hogy mennyire tartják rossznak, ha valaki az ő korukban:

- i. Megrongál valamit, am nem az ő tulajdona
- ii. Illegálisan tölt le, szerzői jogokat sért
- iii. Kis értékű tárgyat lop el
- iv. Betör valahova lopás céljával
- v. Szándékosan bántalmaz valakit
- vi. Erőszakot alkalmaz, hogy más tulajdonát megszerezze
- vii. Megaláz, megfenyeget valakit az iskolában
- viii. Megalázza, megfenyegeti barátját illetve barátnőjét

A kapott válaszok klaszter-elemzéssel a következő csoportokba sorolhatók:

Az elsőbe azok az egyének kerültek, akik szerint nagyon rosszak, elítélendők ezek a cselekmények, ők a megkérdezettek közel 60%-át teszik ki. A második csoport (35,6%) abban tér el, hogy szerintük kevésbé rossz, ha valaki kisebb mértékű tárgyat tulajdonít el, rongál és ha szórakozásból megaláz valakit az iskolában. Az utolsó csoportba tartozók a feltett kérdésekre azt válaszolták, hogy a felsorolt tettek nem tekinthetők olyan rossznak, ők mindössze 4,4%-ot tesznek ki. Az illegális letöltés tekintetében a három csoport válaszában nem található eltérés, szerintük ez a cselekmény kis mértékben rossz.

A megkérdezett gyermekotthonban élők 42,2%-a tartozott az első csoportba, a másodikba 20% és a harmadikba 24,4%. Összességében megfigyelhető, hogy az első csoportba tartozó egyének száma magasabb, mint a másik kettőt egybevetve. Aggasztó az az eredmény, hogy az állami gondozásban lévők nagyon magas százaléka nem tartja negatív dolognak bizonyos rossz, illegális cselekményeket.

Oka lehet ennek, a Hankiss által hipokrizisnek nevezett jelenség. Azt figyeltem meg a terepkutatásom során, hogy a minél negatívabb képet festenek magukról a fiatalok, annál jobban érzik magukat a bőrükben, egyfajta követendő és elérendő cél lett, hogy minél rosszabb legyen valaki, és ezért nem a valós követett értékeket válaszolták, nehogy kiderüljön ennek az ellenkezője és ezzel veszítsenek a „hírnevük”-ből. Másik magyarázat lehet, hogy a kiemelt családból hozta a fiatal ezt az értékrendet, vagy a gyermekotthon falain belül tanulta el. Bármelyik is az oka, az ott dolgozó nevelőknek kell egy másik értékrendet megmutatni nekik és minél előbb annál jobb, mivel a vizsgált korosztály lassan kikerül az állami gondoskodás köréből és a kapott válaszok alapján nagy valószínűséggel folytatni fogja ezt az életvitelt, és előbb utóbb bűnözőként fogják nyilvántartani.

A következő kérdéskör a fiatalok családképét, értékrendjét vizsgálta, például, hogy a férfi, mint családfő bizonyos viselkedéséről és magatartásáról hogyan vélekednek:

- i. A férfi a család feje és a feleségének és a gyerekeinek engedelmeskednie kell
- ii. Megcsalás esetén a férjnek joga van megvernie a nőt
- iii. Egy férfinak késznek kell lennie arra, hogy akár erőszakkal is megvédje a nőket és a gyerekeket
- iv. Nyámnyila az a férfi, aki képtelen erőszakkal reagálni a provokációra
- v. Apa a családfő, ezért erőszakkal is érvényre juttathatja az akaratát
- vi. Szabad fegyvert tartaniuk a férfiakkal, hogy megvédhessék családjukat
- vii. Hajlandónak kell lennie akár erőszakot is alkalmazni, hogy legyőzze azt, aki rosszat mond a családjára
- viii. Az igazi férfi erős és megvédi a családját.

Az eredmények a következők: Az összes megkérdezett 36%-a vélekedik úgy, hogy a nem szabad erőszakkal érvényre juttatnia az akaratát az apának, nem tekinthető nyámnyila alaknak, ha nem tud erőszakkal reagálni a sértésekre akár rá, akár a családjára irányulnak. Az első csoportról elmondható, hogy nem támogatja az erőszakot, és azt a tradicionális családképet, miszerint a családfő a férfi és ő határozza meg a család életét. A második csoportba 23,5% került, ők abban különböznek, hogy jobban tolerálják, ha a férfi erőszakot alkalmaz azért, hogy a családja engedelmeskedjen neki, és szerintük elfogadható, ha erőszakkal reagál a családját vagy saját magát ért sérelmekre. Az utolsó klaszterbe 38,1% került, akik szerint megcsalás esetén a férjnek joga, hogy megverje a feleségét, illetve a férjnek engedelmeskedni kell, mert ő a család feje, és ennek érdekében erőszakot is alkalmazhat. Összességében a harmadik csoportnál az erőszak alkalmazása elfogadott.

A gyermekotthonosok családról és apai szerepről alkotott képe a következő eredményeket hozta: az erőszakot támogató és ellenző csoportok ugyanazokat a százalékos értékeket kapták, 35,6%-ot, míg a középen elhelyezkedő 22,2 %-ot. A kérdőív rákérdezett, hogy bántalmazták-e fizikailag az egyént, akár a párja akár más.

E fenti eredmények és a kapott klaszterek között kerestem összefüggést, de nem található kiemelkedő eltérés, így nem mondható el, hogy a megkérdezett azért támogatja vagy épp ellenkezőleg, azért utasítja el az erőszakos viselkedést a családban, mert ennek volt kitéve korábban. Számos egyéni ok húzódhat meg a háttérben, ami miatt ilyen magas az erőszakot toleráló csoport tagjainak száma, amire a kérdőív nem tér ki.

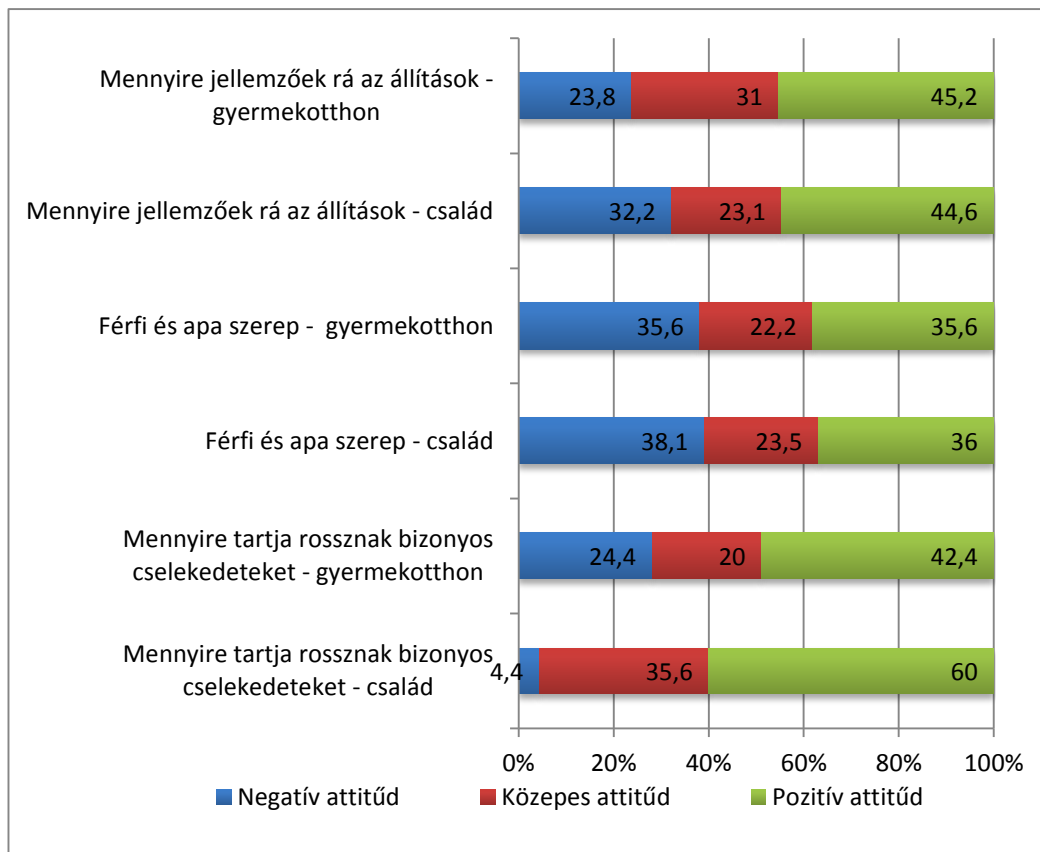
Az ezután következő kérdésblokk arról kérdezte a fiatalokat, hogy saját viselkedésükre mennyire jellemző az, hogy

- i. A pillanat hevében viselkedik, akkor is, ha ezzel egy távoli célt áldoz fel
- ii. A rövid távú tervei fontosabbak
- iii. Szeret kockáztatni
- iv. A biztonságnál fontosabb az izgalom és a kaland
- v. Mindenekelőtt a saját érdekeit nézi
- vi. Ha valakit idegesít a tetteivel, az a másik problémája
- vii. Akkor is megszerzi a dolgokat, ha ezzel másnak problémát okoz.

A klaszterelemzés eredményei:

A megkérdezettek 32,3% az elhangzott állításokkal általában egyetért, míg 44,6% inkább nem és egyáltalán nem ért egyet. A 23,1% nem ért egyet azokkal az állításokkal ahol másoknak okoznak problémát a tetteikkel, ettől eltekintve nagyon hasonló válaszokat adtak meg, mint a második csoportba tartozó alanyok. Ugyanezek az értékek a gyermekotthonban élőkénél 23,8%, 45,2% és 31%. Kisebb százalékban jelölték meg az egyetért válaszlehetőséget, és inkább az elhangzott kijelentésekkel nem értenek egyet, ezzel pozitívabb képet mutatnak magukról.

4. *diagram* *Értéktrend* *alapján* *létrehozott* *klaszterek*
(Gyermekotthon N=45, Család N=1100)

Összefoglalva, a gyermekotthonban élők értékrendje kis mértékben tér el a többi budapesti fiatal értékrendjétől, „a mennyire tartja rossznak az említett tetteket” kérdésblokk mutat különbséget. A következő téma ehhez kapcsolódóan arra kérdezett rá, hogy ezekből a cselekményekből valamelyiket elkövette-e a kérdezett.

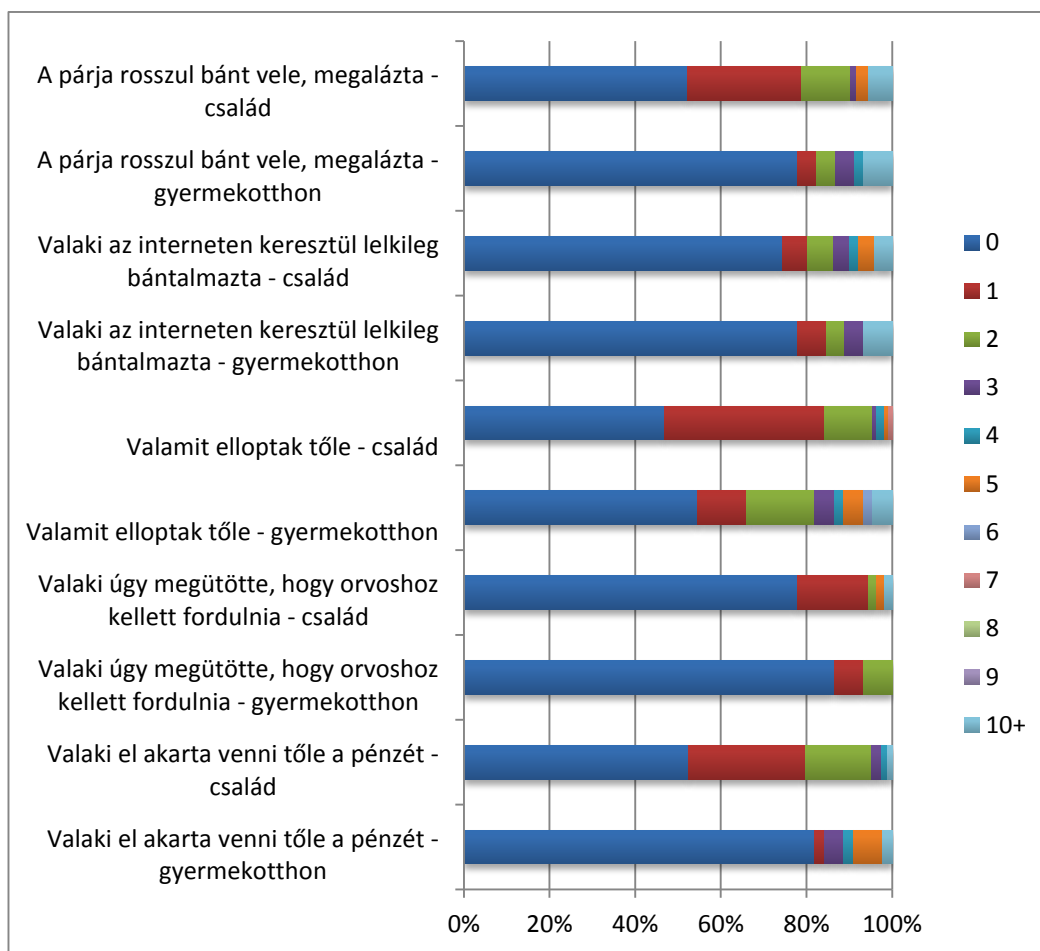
3.4. ÁLDOZATTÁ VÁLÁS

Ebben a fejezetben arról kérdeztem meg a fiatalokat, hogy bizonyos rossz dolgok megtörténtek-e vele, illetve ha igen akkor hányszor fordult elő. Szintén a Youprev ugyanezen adataival fogom összehasonlítani a kapott értékeket. A hipotézisem az volt, hogy a gyermekotthonban élők nagyobb arányban és több esetben lesznek elszenvedői bizonyos tetteknek.

Öt dimenzióban néztem meg, hogy milyen negatív élmények történtek meg a megkérdezettekkel. Az első arra kereste a választ, hogy a fiatalok barátja, illetve barátnője valaha megalázta-e őt, vagy fizikailag bántalmazta-e. A gyermekotthonban élők 77,8%-a azt válaszolta, hogy ilyen soha nem fordult elő, míg a családban nevelkedőknél ez az érték 52,1%. A (5. diagram) diagramról leolvasható, hogy párkapcsolaton belüli erőszaknak kevésbé vannak kitéve, azonban a párválasztásnál nem játszik szerepet, hogy az illető milyen körülmények között nevelkedik. Utána arra kérdeztem rá, hogy hányan váltak internetes zaklatás áldozatává. A két csoport hasonló eredményeket mutat, míg az otthonban nevelkedőknél ez a szám 77,8% addig a másiknál 74,5%. A gyakoriság eloszlásoknál sem mutat jelentős különbségeket köztük.

A következőben arra kérdeztem rá, hogy loptak-e el tőlük valaha valamilyen tárgyat. Az otthonban lakók 53,3%-a válaszolta, hogy nem, és 26,7%-a mondta, hogy egyszer vagy kétszer fordult vele elő ilyen. Többszöri lopás áldozatává a megkérdezettek 20%-a vált. Ugyanezen adatok a másik csoportnál: 46,7%, és 48,6%, míg többszöri áldozat 4,7% volt. Feltűnik, hogy a gyermekotthonban élőknel magasabb a lopást elszenvedők száma. A fiatalok elmondása szerint a legtöbb az intézmény területén belül történik.

5. diagram Áldozattá válás (Gyermekeotthon N=45, Család N=1100)

Az előző kérdéshez kapcsolódóan arra kerestem a választ, hogy a megkérdezettek hány százalékatól akartak elvenni valamilyen tárgyat, függetlenül attól, hogy sikerrel vagy sikertelenül. A lekérdezett gyermekeotthonban élők 81,8%-a válaszolta azt, hogy nem történt vele ilyen. Az igent válaszolók 2,3%-ával egyszer fordult elő, 13,6%-ával 3-5 alkalommal történt ilyen és 2,3% mondta, hogy rendszeresek az ilyen esetek. A családban nevelkedők 47,6%-a számolt be arról, hogy előfordult ilyen eset. Ebből 27,4%-kal egyszer, 15,5%-kal kétszer fordult elő és jóval többszöri esetről a megkérdezettek 1,2%-a tett említést. Míg többször történik meg velük, hogy lopás tényleges áldozata lesznek, addig a szándék tekintetében alacsonyabb százalékos értékeket kapunk. Kérdéses, hogy vajon azért magasabbak a százalékos értékek, mert náluk a szándék könnyebben fordul át tényleges tétvé, mint a másik csoportnál.

Fizikai erőszak áldozatává a megkérdezett gyermekeotthonban élők 13,6%-a vált, és ők is arról számoltak be, hogy az eset egyszer maximum kétszer fordult elő. Ugyanerre a kérdésre a másik csoport 23,6%-a válaszolt igennel, és nekik a 3,8%-a azt állítja, hogy 5 vagy

annál többször történt meg vele. Ennél az eredményeknél sem mondható el, hogy a gyermekotthonban élők nagyobb arányban válnak bántalmazás áldozatává, hanem pont ennek az ellenkezőjét mutatják az adatok. Nehezen hihető, hogy az állami gondozottak kevésbé válnak áldozattá, ezt alátámasztják a terepkutatásom által szerzett tapasztalataim is. Hetente többször került szóba, hogy valamelyik fiatalnak hiányzik valamilyen értéke, és az iskolában lelkileg illetve fizikailag bántalmazták. Másrészt az otthon területén belül is nem egyszer fordult elő, hogy komoly összetűzésbe kerültek a fiatalok és ez tettelegességig fajult el. A kérdőívben bevallott alacsony áldozattá válási arányok egyik magyarázata lehet, hogy az áldozattá válás bevallása sérülést okoz a kialakított „kemény” imázsukon, nem szívesen ismerik el, hogy velük is történt ilyen.

3.5. BŰNÖZÉS

A klasszikus deviáns viselkedések közé tartozik az alkoholizmus, az öngyilkosság, a különféle mentális betegségek és a bűnözés. Ezeknek a szankcionálása, az intézményi fellépése és társadalmi elfogadottságuk tekintetében a legtöbb társadalom egyaránt hasonlóan vélekedik (Rosta, 2007). A bűnözés a társadalomban elfogadott normáktól és értékektől való ön-, és közveszélyes viselkedés, melyet a többség nem tolerál, és intézményes reakciót vált ki. Az adott társadalom keretei határolják be, hogy mi is számít bűnnek, mely történetileg és időben is változik. (Gönczöl és mtrs. 2006)

Ismert tény, hogy a társadalmi- és gazdasági háttér és a deviáns viselkedések között összefüggések találhatók. Továbbá, hogy ennek a háttérnek az egyik legfontosabb összetevője az anyagi helyzet, azon belül a szegénység (Albert- Tóth, 2013). A legtöbb gyermekotthonban élő gyermek sajnos megtapasztalta, hogy milyen ezen körülmények között élni, így eleve magasabb az esetükben a veszély, hogy később bűnelkövetők válnak belőlük.

A család tekinthető az első és legmeghatározóbb szocializációs színtérnek, itt tanulja meg az egyén a társadalomban éléshez szükséges normákat, értékeket. Nehezebb helyzetben vannak azok a kis- és fiatalkorúak, akiket ezen folyamat elsajátítása közben ragadnak ki a családi környezetükből és kerülnek állami nevelésbe. Azok az addig részben vagy teljesen elsajátított normák, amiket a családjában tanult, sokszor eltérnek a társadalom által elfogadottaktól, és az új lakóhelyén kell szembesülnie ezzel. A két értékrend összeütközése sok nehézséget és konfliktust okoz mind a gyermek, mind a körülötte lévő egyének életében. Itt derül ki igazán, hogy a gyermekotthonban dolgozó személyek mennyire felkészültek és

mennyire tudják kezelni a kialakult helyzetet. Természetesen nem egyszerű feladat a fiatal átnevelése, főleg a 14 év fölötti korosztály esetében.

A YouPrev adatai alapján is elmondható, hogy azon gyermekek, akik édesapjukkal, illetve szülők nélkül nőnek fel sokkal gyakrabban és súlyosabb bűncselekményekbe keverednek bele (Albert- Tóth, 2013)

A kérdőívben különböző, a társadalom által nem elfogadott viselkedéseket, cselekmények elkövetésére kérdeztem rá. Ezeket három csoportba osztottam, az elsőbe tartoznak a kisebb mértékű bűncselekmények, mint a graffitizés, rongálás, lopás és az illegális letöltés. A másodikba a nagyobb értékű lopás (például jármű eltulajdonítás), vagy fegyverként használható tárgy birtoklása, illetve csoportos garázdálkodás, verekedés tartozik. Az utolsóba tartozik a fegyverrel való fenyegetés, lőfegyver hordása, szándékos bántalmazás, vagy kábítószer árusítás. A meglévő értékrend klaszterek alapján és ezen csoportok között kerestem a kapcsolatot.

Azon klaszter, akik az értékrend kérdéseknél azokat a válaszokat adták, hogy a megkérdezett cselekmények nem minősülnek rossznak, (mint lopás, bántalmazás) mindhárom bűncselekmény csoportban a legkevesebb az elkövetők száma. Addig, akik középen helyezkedtek el az attitűd kérdéseknél náluk található a legtöbb deviáns viselkedés, és akik úgy vélték, hogy az említett dolgok rosszak, azok a két csoport között helyezkedtek el.

Utána azt néztem meg, hogy a klaszterbe tartozó egyén hányszor követte el a bizonyos cselekményt. Az első bűncselekmény csoportban a legtöbbet elkövető személy abba a klaszterbe tartozott, ami szerint nem tekinthetőek rossznak bizonyos bűncselekmények elkövetése, és a többi válasznál is észrevehető, hogy az elkövetési arányok magasabbak körükben. Itt összefüggés található a bevallott bűncselekmények és a követett értékrend között az egyéni esetszámok tekintetében. A második bűncselekmény csoportnál a közepes értékrendet vallók emelkednek ki az esetszámok alapján, főleg a csoportos verekedésnél, addig a rossz dolgokat toleráló csoport a nagyobb értékű lopásnál mutat magasabb értékeket. Azok, akik úgy válaszoltak, hogy nem szabad másokat megütni vagy megverni, mégis azt válaszolták, hogy részt vettek ilyen cselekményben. A csoportos verekedés körülményeire nem tértek ki a kérdések, így nem egyértelmű, hogy aktív résztvevőként vagy megfigyelőként volt jelen az esetkor. A súlyosabb bűncselekményeket szintén a kettes, közepes értékeket valló klaszter tagjainak esetszámai nagyobbak, miszerint jóval magasabb arányban bántalmazott valakit bűnszíne, vagy vallása miatt, és vett részt kábítószer eladásban. Addig a harmadik csoport, ahol várható volt, hogy magasabb értékek találhatóak majd, alulreprezentált ennél a kérdéskörnél.

Azok az egyének, akik az értékrend kérdéseinél néhány dolgot rossznak és néhányat elfogadhatónak állapítottak meg, azaz középén helyezkednek el, több és súlyosabb bűncselekményt követtek el, míg akik szerint ezek nem tekinthetők rossznak kisebb értékeket mutatnak. Az eredmények alapján a fiatalok tisztában vannak vele, hogy rossz, amit tesznek, de a következményeivel és az esetleges szankciók mértékével már kevésbé (Albert-Tóth, 2013). Felmerül a kérdés, hogy mi lehet annak az oka, hogy akik szerint nem rossz lopni, vagy akár megverni valakit mégsem követnek el annyi bűncselekményt, mint azok, akik tisztában vannak vele, hogy nem szabad és mégis megteszik.

Miután kiderült, hogy milyen és mennyi bűncselekményt követtek el érdemes megnézni, hogy ezekből hány esetben jutott el a rendőrséghez és lett valamilyen következménye. A megkérdezett gyermekotthonban élők 44%-a válaszolta, hogy került kapcsolatba rendőrséggel. Az előző kérdéskörben és a mostaninál is a legmagasabb értékek a lopás, (27,27%) és a verekedés (27,27%) cselekménynél található, továbbá füvezés vagy rongálás miatt kerültek kapcsolatba a rendőrséggel. A teljes mintát nézve is a lopás, majd rongálás és végül közúti szabálysértés elkövetése a legjellemzőbb. Nem található szignifikáns különbség az állami gondozásban élők és a családban nevelkedők bűncselekmény elkövetési szokásaiban, egy-egy kirívó esetet tekintve. Ilyen például, hogy egy fiatalkorú összetűzésbe keveredett egy nevelővel az otthon területén belül és fegyvernek minősülő tárggyal megtámadta. Ezek egyszeri és ritka eseteknek minősülnek.

Hasonlóan a YouPrev eredményeivel az erőszakosabb bűncselekmények inkább a fiúkra jellemzőek, azonban a lányok száma is emelkedik, továbbá az életkor előrehaladtával a részt vevők aránya is növekvő tendenciát mutat.

Az adatfeldolgozás folyamán kiszűrtem azokat a válaszokat, ahol azért kerültek a gyermekotthon lakói rendőri kézre, mert engedély nélkül hagyták el a gyermekotthon területét. Nagyon jellemző és mindennapos eset, hogy a fiatal önkényesen elmegy, vagy iskola után nem tér vissza az otthonba. Figyelembe kell venni, hogy a gyermekotthon nem minden esetben elégíti ki a kamasz fiatalok igényeit és szükségleteit, így nem talál más lehetőséget, mint a szökés. A gyermekvédelmi szakellátás egyik legnehezebben megoldható problémája ennek a jelenléte. Szökésnek minősül, amikor az szakellátást igénybe vevő kiskorú a gondozási helytől engedély nélkül van távol. Minden ilyen esetről értesíteni kell a szakszolgálatot, a gyámot és a rendőrséget.

A szökések motiváció között megtalálható a bezártság érzet és a családtól való eltávolodás érzésének enyhítése. A legfontosabb befolyásoló tényező, hogy milyen légkört biztosítanak a gyermekotthonok. abban az esetben, ha egy befogadó és megértő környezetet

teremtenek meg, kevésbé alakul ki ez a bezártság érzet és ez, mint szökési motiváció eltűnik. Továbbá nem szokatlan, hogy a fiatalok vérszerinti szüleikhez térnek vissza és ezért hagyják el az otthont. Ezért nagyon fontos, hogy a nevelők és a szülők folyamatos kapcsolatban legyenek, hogy ha az ellen nem tudnak tenni, hogy a fiatal elmenjen, legalább tisztában legyenek a hollétéről. Nem szabad elfelejteni, hogy ezek az otthonok nem zárt intézmények, így nem állnak rendelkezésükre olyan eszközök, amellyel az ilyen helyzeteket el tudják kerülni. Abban az esetben is, ha tudják, hogy merre található a fiatal, mindenképp feljelentést kell tenniük, mivel a kiskorúért a gyám - , aki sokszor a gyermekotthon vezetője,- felel, így ha történik a fiatallal valami, vagy elkövet valamilyen bűncselekményt, ő vonható felelősségre. Abban az esetben, ha távollétét, szökését bejelenti, ettől a felelősségtől mentesül. A nevelőkkel folytatott beszélgetések folyamán kiderült, hogy szinte az összes ilyen esetben a gyermek hollétével tisztában vannak, és folyamatos kapcsolatot tartanak velük. Továbbá a tartós szökésben lévő fiatalok esetén, egy hónapos távollét után a keresést kiterjesztik nemzetközileg is, ilyenkor nem ritka, hogy a nevelő jelzi ezt a fiatal felé, és megkéri, hogy egy délutánra térjen vissza, hogy a rendőrségi bejelentést visszavonhassák, majd újra kiadhassák, ha megint elment, ezzel kikerülve a fenti procedúrát. Ez a gyakorlat nem megengedett a gyermekvédelmi előírások alapján, de más eszköz nem áll rendelkezésükre.

Terepkutatásom alatt két 17 éves fiatal fiúval folytatott beszélgetésem igen aggasztó információkat juttatott el hozzám. Mindketten tartós szökésben vannak már hosszú ideje és arra voltam kíváncsi, hogy hogyan élik az életüket, mivel tartják fent magukat. Hosszú idő után megnyíltak és azt a választ kaptam, hogy ismerőseik által találtak egy jól fizető munkát, amivel tudják finanszírozni a kinti életüket és jól megélik belőle. Utólag kiderült, hogy mindkét fiatalkorú náluknál jóval idősebb férfiakat látogat meg, rendszeresen a lakásukon, azzal a céllal, hogy szexuális szolgáltatást nyújtsanak nekik. Kétkedve fogadtam az információkat, hihetetlen és felfoghatatlan, hogy ilyen létezik manapság. A velük foglalkozó nevelőkkel való beszélgetés folyamán megerősítették a fenti információt és azt mondták, hogy ők ez ellen semmilyen lépést nem tudnak tenni, nincs konkrét bizonyítékuk. Az a kérdés, hogy ebben az esetben a rendszer hibája, hogy erre kényszerülnek a fiatalok, vagy a nevelők nem tettek meg mindent azért, hogy más úton próbáljon meg érvényesülni a fiatal, vagy a vérszerinti család a hibás. Bármilyen vagy bárki is eredményezte ezt a helyzetet, a nevelőknek akkor is nagyobb figyelmet kellett volna fordítaniuk a fiatalra és időben reagálni a helyzetre.

A szökéseknek különféle mintázatai figyelhetők meg, például amikor a fiatal péntek délután elhagyja az intézmény területét azzal a céllal, hogy szórakozni menjen és hétfő reggel tér vissza. Továbbá, amikor a barátjához vagy barátnőjéhez megy el pár napra, vagy

rokonaihoz is. Van olyan, aki csak egy-egy éjszakára hagyja el az intézményt és utána rögtön visszatér, ez a leggyakoribb. Továbbá vannak a tartós szökésben lévők, akiket havonta egy-két alkalommal látnak csak az otthon területén belül. Megfigyelésem alapján a legtöbb szökés a hétvége folyamán történik. A távollétek folyamán gyakori, hogy a fiatal különböző szabálysértéseket követ el, amiket ebben a kialakult helyzetben közvetlenül nem lehet megelőzni.

A helyzet megoldását eredményezhetné, ha olyan ifjúsági otthonokat hoznának létre, amelyek kimondottan a problémás kamasz korosztály segítségét helyeznék a középpontba. Sok fiatal esetén a nevelők szerint csak a félig vagy teljesen zárt intézményben való elhelyezés oldaná meg a problémát. A legtöbb nevelő és ott dolgozó egyetért abban, hogy a jelenlegi helyzet a rendelkezésre álló eszközökkel nem kezelhető. A mostani rendszer átalakítása, több fajta otthon létrehozása csökkentené a szökések számát. Hatékonyabb és eredményesebb lenne, ha különböző ismérvek alapján tudnák a fiatalokat elhelyezni, azaz lenne lehetőségük elszeparálni a „nehéz eseteket” a „könnyűektől” és ezzel kiküszöbölni az esetleges rossz példaadás hatását. Emellett több szakember foglalkoztatásával egyénre szabott nevelési programokat tudnának létrehozni.

3.6. ALKOHOL- ÉS DROGFOGYASZTÁS

A legtöbb szociális érintkezésben és a társasági életben teljesen megszokott és mindnapos az alkoholfogyasztás, a legtöbb társadalom elfogadottnak tekinti, legitim és legális (Rosta, 2007). Magyarországon magas az alkoholfogyasztás mértéke és ezzel együtt a társadalmi elfogadottsága is. Abban egyetértés van a társadalmakban, hogy egy bizonyos kor alatt nem szabad alkoholt fogyasztani, mégis a fiatalok könnyen hozzájutnak a szeszes italokhoz, és ezek fogyasztása a kortárs csoporthoz tartozás egyik feltételének is tekinthető.

A kriminalitást elősegíti a túlzott mértékű alkoholfogyasztás, ugyanis a módosult tudatállapotban nem tudják megfelelően felmérni az adott tettük súlyosságát és várható következményeit. Továbbá olyan kiszolgáltatott helyzetbe kerülnek, hogy könnyen válhatnak valamilyen bűncselekmény áldozatává.

Azzal az előfeltevéssel kezdtem neki, hogy a gyermekotthonban élők többször fogyasztanak alkoholt, és ugyancsak több kábítószerrel, mint a családban nevelkedők.

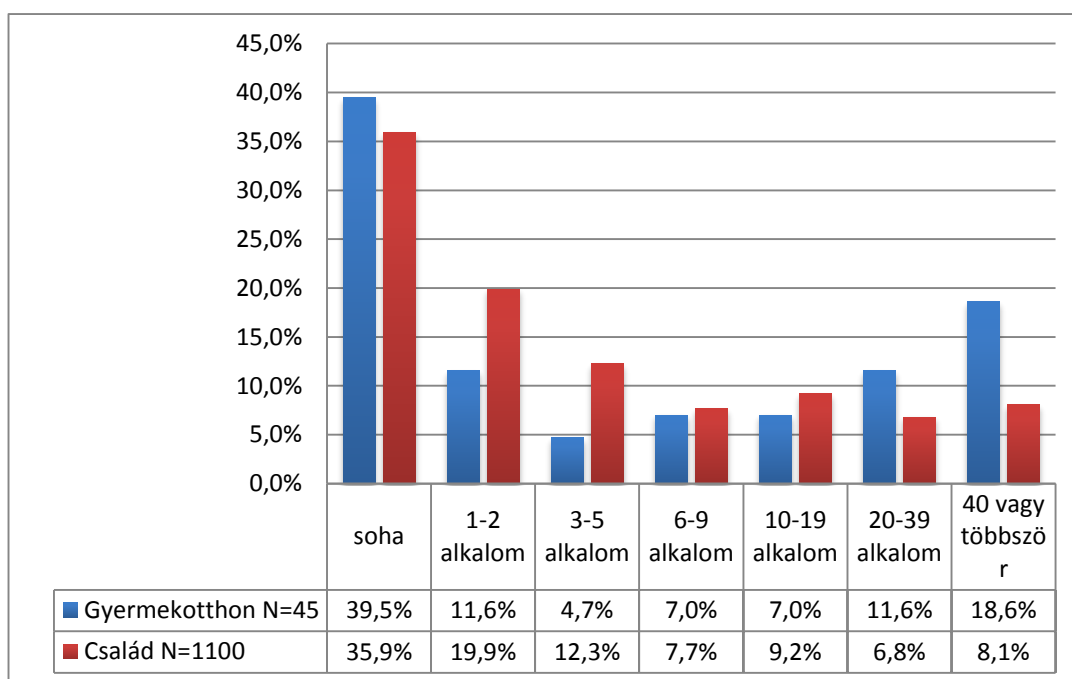
Így arról kérdeztem a fiatalokat, hogy életük folyamán, az elmúlt egy évben és az elmúlt 30 napban hányszor és mekkora mennyiségben fogyasztották. A megkérdezettek 39,5%-a

válaszolta, hogy életében nem ivott még, és 11,6% arról számolt be, hogy egyszer – kétszer már igen. A rendszeres alkoholfogyasztók aránya a mintában 30,6%.

A legnagyobb különbség az 1-2 és 3-5 alkalom között található ebben a részben, ahol a gyermekotthonban élők jóval kisebb értékben vannak jelen. Ezután az értékek megfordulnak és látható, hogy az otthonban élők rendszeresebben fogyasztanak alkoholt, mint a másik sokaság, a 40 vagy több alkalomnál már kiemelkedően többen vannak. A középső értékeket nézve nem található lényegi különbség a két sokaság alkoholfogyasztása között, és ugyanez mondható el szignifikancia szint alapján is, a két változó között nincs függőségi kapcsolat.

Az elmúlt egy évben hányszor és az egész életében hányszor fogyasztott alkoholt kérdések válaszai között nem található statisztikai értelemben szignifikáns különbség.

6. diagram Túlzott alkoholfogyasztások száma élete folyamán

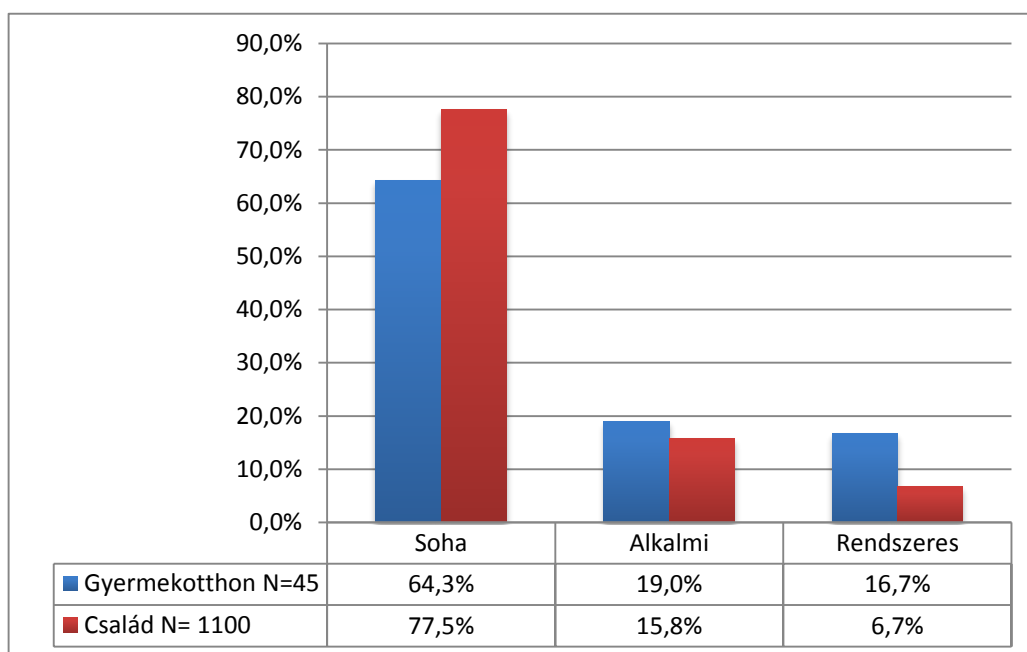
Az életkor és a lerészegedés összefüggésében az figyelhető meg, hogy a fiataloknál a 15 vagy 16. életév betöltése után megnő az alkoholfogyasztás mértéke, és csökken a soha alkoholt nem fogyasztók aránya. A nemi eloszlást nézve még mindig a fiúk fogyasztása magasabb, azonban egyre kisebb a két nem közötti különbség, azaz a lányok is egyre több alkoholt fogyasztanak, mint ahogy számos más a témával foglalkozó kutatás is megállapította (Elekes, 2009).

2013. július elején lépett hatályba az a törvényjavaslat, ami szigorítja a kábítószerrel kapcsolatos büntetési tételeket. Eddig a törvény a fogyasztást nem büntette, csak a kábítószer megszerzése és tartása járt szankciókkal. Az új törvény szerint két év letöltendő

szabadságvesztéssel sújtható az a személy, akinél már csekély mennyiségű marihuánát találnak. Az eljárás alternatívája, hogy a fogyasztó 6 hónapos megelőző, gyógyító foglalkozáson, azaz elterelésen vehet részt, és abban az esetben, ha az erről kapott igazolást bemutatja a hivatalos szervnek, akkor a felhozott vádakat ejtik ellene. Ennek a lehetőségnek az igénybevételét jelentősen szigorították, következésképp a jelenlegi szabályozás éppen a rendszeres fogyasztóknak nem kínál kiutat, hanem csak a börtönt. Míg itthon egyre szigorúbban lépnek fel a kábítószer használókkal szemben, addig például Amerikában több államban is engedélyezték a marihuána fogyasztását.⁸

A fiatalok marihuána fogyasztása a következőképp alakult:

7. *diagram A fiatalok marihuána fogyasztása*

Az életükben soha nem fogyasztók aránya a gyermekotthonban élőkénél 64,3% míg a családban élők esetén 77,5%. Az alkalmi fogyasztásnál hasonló értékeket mutat a két csoport, azonban a rendszeres fogyasztásnál kitűnik, hogy az állami gondozásban élők jóval magasabb százalékos értékeket mutatnak. Sokkal gyakoribb már-már rutinszerű fogyasztási szokások figyelhetők meg náluk. Itt is a nevelőknek és az iskolának kellene megelőznie a problémát, és segítenie a fiatalokat. Nemi bontásban vizsgálva az adatokat megállapítható, hogy a fiúk magasabb arányban fogyasztanak marihuánát, mint a lányok, de a változók között nem szignifikáns a különbség.

⁸ http://drogriporter.blog.hu/2014/11/05/tarol_a_legalizacio_az_usa-ban

Az alkoholfogyasztáshoz hasonlóan itt a kábítószer fogyasztásában is a 15. és 16. életévnél található egy törés, ahol csökken a soha nem fogyasztók száma és növekszik az alkalmi fogyasztóké. Ebben a korosztályban lévő fiatalok prevenciójára, ezen adatok tükrében, érdemes nagyobb hangsúlyt fektetni. Míg a 15 évnél fiatalabbak körében a drogfogyasztás, mint szabadidős tevékenység kevésbé jelenik meg, azonban idősebbeknél egyre jobban figyelhető meg ez a jelenség,

Említésre méltó, hogy ezen szernek az ára nem alacsony, így a kérdés az, hogy hogyan és miből tudják ezt megengedni maguknak a gyermekotthonban élők. A megkérdezettek között van olyan, aki kereskedik az említett szerrel és így könnyebben és olcsóbban tud hozzájutni, és az intézményen belül is tud vele kereskedni. Egyértelmű kapcsolat található a bűnözés és a kábítószer fogyasztás között. Így nem ritka, hogy a kábítószerhez hozzájutása érdekében valamilyen vagyoni elleni bűncselekményt követnek el a fiatalok. Így most már nem csak annak a veszélynek vannak kitéve ezen egyének, hogy az esetleges fogyasztásért elkapják, hanem a megszerzéshez szükséges erőforrások biztosítása érdekében elkövetett illegális cselekmény folytán is.

Más kábítószereket is figyelembe véve 2. táblázatban láthatóak az eredmények. A gyermekotthonban élők nagyobb százalékban fogyasztják a következőket: LSD, és egyéb hallucinogén; nyugtató és altató; ritalin.

2. táblázat Drogfogyasztás

	Család N=466		Gyermekotthon N=25	
Ritalin	9	0,8 %	1	2,3%
Szteroid	33	3,0%	1	2,3%
Amfetamin	66	6%	2	4,7%
Szipuzásra alkalmas szer	45	4,1%	1	2,3%
Nyugtató, altató	94	8,6%	4	9,5%
Relevin	13	1,2%	0	0
LSD, hallucinogén	31	2,8%	2	4,7%
Csodagomba	27	2,4%	0	0
Heroin, kokain	24	2,2%	1	2,3%
Gyógyszerek alkohollal keverve	61	5,6%	2	4,7%
Egyéb	63	6,9%	11	11,7%

Különbség látható a csodagomba, és a relevin fogyasztása között, itt a megkérdezett gyermekotthonban élők egyike sem válaszolta, hogy kipróbálta-e már. Összesen a gyermekotthonban élők 33,3%-a válaszolta azt, hogy valaha is kipróbált valamelyiket a felsorolt kábítószerekből, addig a másik sokaságot nézve ez 35,45%. Közel azonos a két arány, így nem mondható el, hogy a drogfogyasztás tekintetében jóval nagyobb arányban találhatók meg a megkérdezett állami gondozásban élők. Míg a YouPrev kutatásnál összefüggés található az anya iskolai végzettsége és a szerfogyasztás között, azaz minél magasabb az iskolai végzettsége, annál magasabb a semmilyen szert nem fogyasztók aránya (Albert- Tóth, 2013), addig a gyermekotthon adatait nézve ilyen kapcsolat nem található a két változó között.

Fogyasztási rendszerességet nézve az állami gondozásban lévő fiataloknál az figyelhető meg, hogy míg a drogok tekintetében kevesebb fajtát használnak, de rendszeresen, náluk kevésbé található meg az alkalmi fogyasztók köre. Míg a másik sokaságot nézve az alkalmi fogyasztók vannak nagyobb arányban és szélesebb a használt kábítószerek típusa.

4. BEFEJEZÉS

A kutatásomban öt nagyobb témakörben kerestem különbséget a családban nevelkedő fiatalok és az állami gondozásban élők, speciálisan a gyermekotthonokban lakók között. Elmondható, hogy akik az otthonban élnek, jó kapcsolatban állnak a nevelőikkel, tudják, hogy megbízhatnak bennük, de mégsem tudnak akkora hatást gyakorolni rájuk, és nem tudják sok esetben jó útra téríteni a fiatalokat. Az intézményen belül nem egyszer fordul elő, hogy kisebb vagyon elleni bűncselekmények áldozatai lesznek a fiatalok, azonban nem csak elszenvedői a különféle bűncselekményeknek, hanem sokszor az elkövetői is. Mivel nem rendelkeznek a kortársakhoz hasonló anyagi javakkal, ezért saját maguknak próbálják ezt megteremteni ilyen módon. A nevelőknek a társadalmilag elfogadott normákat kellene megtanítani nekik, és hogy a régiekkel felhagyjanak. Abban az esetben, ha a hivatalos szerv tudomására jutnak ezek a bűncselekmények és büntetőeljárást kezdeményeznek a fiatallal szemben, majd javítóintézeti nevelésre vagy szabadságvesztésre ítélik őt, nem is lesz lehetősége elsajátítani az új normákat, mivel szintén olyan emberekkel kerül kapcsolatba nap mint nap, akik hasonló értékrendet követnek, mint ő. Vajon az új törvénynek, a büntethetőség korleszállításnak milyen hatása lesz rájuk, az pár év múlva derül ki.

Az alkohol- és drogfogyasztás területén sem található olyan éles különbség, mint ahogy a kutatás elején vártam.

Az otthonokban dolgozók és az ott élők is egyetértenek azzal, hogy a rendszer igényel pár változtatást. A gyermekotthonok nyitott intézmények, így nem tudják megakadályozni, hogy egy délutánra, vagy akár több napra is elmenjenek az engedélyük nélkül a fiatalok. Úgy tekintenek a gyermekekre az otthonra, mint egy átmeneti szállásra, ha valamilyen gondjuk akad, tudják, hogy visszatérhetnek bármikor, de az életükben, szabadidejük eltöltésében nem változtat, így nem is lehetséges a negatív hatással lévő kortárscsoportokból kiszakítani őket. Ezért is lenne eredményesebb a más fajta otthonok létrehozása is, mint például zárt és félig nyitottaké, ahol a problémás gyermekeknek tudnak segítséget nyújtani. Nemcsak emiatt lenne hatásosabb, hanem azért is, hogy mert jelenleg több korosztály és több problémával küszködő fiatal egy helyen van és sokszor rossz hatással vannak egymásra és beleviszik a másikat a rosszba.

A rendszer változtatásain kívül szükséges lenne az oktatásra is nagyobb hangsúlyt fordítani. Nagyon kevés fiatal jut el addig, hogy megszerezze a középfokú végzettséget, nemhogy a felsőfokút, és ezzel a jövőbeni lehetőségeiket eleve leszűkítik. Mind a tanároknak,

mind a nevelőknek kiemelt feladata kellene, hogy legyen neveltjeik megfelelő képzettséghez segítése.

Nem egy- két fiatalról van szó, hanem több ezerről, akik szerves részei a társadalomnak, és önhibájukon kívül jutottak ebbe a rendszerbe, de ha már bekerültek, mert a Gyermekjóléti Szolgálat úgy állapította meg, hogy a családjuk nem tudja őket megfelelően ellátni, legtöbb esetben anyagi okok miatt, akkor olyan útra kell őket téríteni, ami megakadályozza, hogy később ne kerüljenek ők is ilyen helyzetbe. De erre a rendszerrel kapcsolatban lévő emberek szerint nagyon kicsi az esély. Az állam által kijelölt irányvonal, hogy újra a legjobb a gyermeknek, ha a családban nevelkedik, és ha sikerül olyan nevelőszülők kiválasztása, akik érdemben tudnak segíteni a gyermeknek jó célnak tűnik, de mindenkit nem lehetséges örökbe adni, így a gyermekotthonokra is nagyobb figyelmet szükséges fordítani. Igazságtalan az a tény, hogy a szüleik miatt ezen fiatalok élete és jövője kilátástalannak tűnik, pedig minden szereplőnek az a célja, hogy a fiatal később hasznos és értékes tagja legyen a társadalomnak, és sok esetben ezt a rendszer mégsem tudja megoldani.

5. IRODALOMJEGYZÉK

ALBERT F. – TÓTH O. (2013): A fiatalok bűnelkövetői és erőszakos viselkedése: Kutatási eredmények és prevenciós megközelítések.

http://www.youprev.eu/pdf/YouPrev_NationalReport_HU.pdf

dr. KATONÁNÉ Pehr E. (2010. Október): Bevezető ajánlás a Gyermekvédelmi Arcképcsarnokhoz. Budapest

ELEKES Zs. (2009): Egy változó kor változó ifjúsága. Fiatalok alkohol- és egyéb drogfogyasztása Magyarországon, ESPAD 2007. L'Harmattan, Budapest

http://demetrovics.hu/dokumentumok/Kutatasok_12_ElekesZs_konyv.pdf

ENSZ Gyermek jogairól szóló Egyezmény

FERGE Zs.(1996): A rendszerváltás nyertesei és vesztesei in: Társadalmi riport 1996, Andorka Rudolf, Kolosi Tamás, Vukovich György (szerk.). Budapest: TÁRKI, Századvég. Pp. 414-443.

FREDA A. - GERHARD O.W. M. - WILLIAM S. L. (2005): Kriminológia. Osiris Kiadó, Budapest

GERGELY F. (1997) A magyar gyermekvédelem története (1867-1991). Püspök Kiadó, Budapest

GÖNCZÖL K. - KEREZSI K. - KORINEK L. - LÉVAY M. (2006): Kriminológia-szakkriminológia. Complex Kiadó Kft, Budapest

GULYÁSNÉ DR. KOVÁCS E. (2013): A gyermekvédelmi szakellátás iránti szükséglet és az ellátási kínálat. Tegyesz, Budapest
(http://www.tegyesz.hu/file/Gyermekvedelmi_napok/GYVN_2013/honlapra/konferencia/Gulyasne_dr_Kovacs_Erzsebet_A%20gyermekvedelmi_szakellatas_iranti_szukseglet_es_az_ellatasi_kinalat.pdf)

GYURKÓ SZ. (2008): A büntethetőség alsó korhatára, valamint a gyermek- és fiatalkorú elkövetőkkel szemben alkalmazott jogkövetkezmények körüli dilemmák. in. OKRI Kriminológiai Tanulmányok 45. kötet 73-91. o.

GYURKÓ SZ.- HERCZOG M.: A gyermekkor határának kérdése. in.: Rendészeti Szemle 2008/7-8.

HANÁK K. (1978): Társadalom és gyermekvédelem. Akadémia Kiadó, Budapest

HANKISS E. (1977): Érték és társadalom. Magvető Kiadó, Budapest

HERCZOG M. (1997) A gyermekvédelem dilemmái. Pont Kiadó, Solymár

HERCZOG M. (1994) Az iskolai gyermekvédelemről. in.: Család, Gyermek, Ifjúság
1994/3

HONTI H. (1996): A gyermekvédelmi törvény a nemzetközi jog és a gyakorlat tükrében.
in.: Esély 10. 1999. 6. 60-69.

KORMÁNYHIVATAL Gyermekotthon működési engedélye
https://www.google.hu/search?q=KORM%C3%81NYHIVATAL+Gyermekotthon+m%C5%B1k%C3%B6d%C3%A9si&oq=KORM%C3%81NYHIVATAL+Gyermekotthon+m%C5%B1k%C3%B6d%C3%A9si&aqs=chrome..69i57.340j0j7&sourceid=chrome&es_sm=122&ie=UTF-8#

KSH (2010): Magyarország 1989-2009 A változások tükrében

KSH (2007): Gyermekvédelem. in.: Statisztikai tükör, I. évf. 11. sz. 2007/10

MOLNÁR L. (2005): Tegnap – ma – holnap a fővárosi gyermekvédelemben. Okker Kiadó,
Budapest

MOZOLOVSZKY S.: Az állami gyermekmenhelyek statisztikája. in. Statisztikai Szemle
5.sz. 1932 348-354 p.

6.sz. 1933 409-414 p.

4.sz. 1935 278-281 p.

4.sz. 1936 310-312 p.

2.sz. 1937 70-72 p.

5-6.sz. 1938 603-605 p.

4.sz. 1939 385-387 p.

RÁKÓ E.: A gyermekszegénység a gyermekvédelmi aspektusai. 47. Kiadás
http://www.fordulopont.hu/fp-47_rako.pdf

RÁKÓ E. (2010): Gyermekvédelmi intézményekben elhelyezett életkörülményeinek
vizsgálata. PHD Debreceni Egyetem BTK

ROSTA A. (2007): A deviáns viselkedés szociológiája. Loisir Könyvkiadó, Budapest-
Piliscsaba

SÁRIK E.(2012): Ifjúság értékrend és deviancia. in.: OKRI Kriminológiai Tanulmányok
49. kötet 87-106.o.

SEBAJ B. (2014): Utcára került szülők gyermekei – intézmény helyett megfizethető
lakhatás?
http://avarosmindenkie.blog.hu/2014/08/04/utcara_kerult_szulok_gyermekei_intezmeny_helyett_megfizetheto_lakhatas

- SZIKULAI I. (2004): A magyar gyermekvédelem fejlődésének kulcskérdései – egy lehetséges szakmai stratégia lépései. In.: Kapocs 2004. Okt. 58-64.
- SZOBOSZLAI Zs. (2004) Szegénység, marginalizáció, szegregáció. Adalék a társadalmi egyenlőtlenségek értelmezéséhez. in.: Tér és Társadalom 18. évf. 2004/3. 25-42. p
- TÁRKI (2013): Egyenlőtlenség és polarizálódás a magyar társadalomban
- TÓTH I. (2002): Jövedelemeloszlás az 1990-es években. in.: Társadalmi riport 2002, Kolosi Tamás Tóth István György, Vukovich György (szerk.). Budapest: TÁRKI, Pp. 20–41.
- VECZKÓ J. (1990): A gyermek- és ifjúságvédelem alapjai. APC Stúdió, Gyula
- VECZKÓ J (1990) A gyermekvédelem pszichológiai és pedagógiai alapjai. Tankönyv Kiadó, Budapest
- Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye. Complex Kiadó Kft, Budapest
- CompLex Kiadó Kft. 1000 év törvényei internetes adatbázis

6. MELLÉKLET

1. melléklet: A gyermekvédelmi ellátások rendszere

a. Alapellátások

i. Pénzbeli:

1. rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény
2. kiegészítő gyermekvédelmi támogatás
3. rendkívüli gyermekvédelmi támogatás
4. otthonteremtési támogatás
5. gyermektartási díj megelőlegezése

ii. Természetbeni:

1. rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény
2. rendkívüli gyermekvédelmi támogatás

iii. Szermélyes gondoskodást nyújtó:

1. gyermekjóléti szolgáltatás
2. napközbeni gondozás (bölcsőde, családi napközi, házi gyermekfelügyelet)
3. átmeneti gondozás (helyettes szülőnél vagy átmeneti otthonban – szülővel is !)

b. Szakellátások

- i. otthont nyújtó ellátás (nevelőszülő, gyermekotthon, fogy. bentlakásos intézet)
- ii. utógondozói ellátás (nevelőszülő, gyermekotthon)
- iii. területi gyermekvédelmi szakszolgáltatás

c. Hatósági intézkedések (gyermekvédelmi gondoskodás)

- i. védelembe vétel
- ii. családba fogadás
- iii. ideiglenes hatályú elhelyezés
- iv. nevelésbe vétel
 1. átmeneti
 2. tartós
- v. nevelési felügyelet